

Univerzita Palackého v Olomouci

Češi se ve světě neztratí, natož v Americe

Medailonky ze života
českých vystěhovalců

Miloslav Rechcígł ml.

Olomouc 2020

Miloslav Rechcigl ml.

Češi se ve světě neztratí, natož v Americe

Medailonky ze života českých vystěhovalců

Odpovědná redaktorka Mgr. Lucie Loutocká

Sazba Jiřina Vaclová

Návrh a grafické zpracování obálky Jiřina Vaclová

Na obálce: mapa Marylandu a Virginie od Augustina Heřmana (A facsimile of the original map in the John Carter Brown Library, Providence, Rhode Island, 1967, z archivu autora)

Vydala Univerzita Palackého v Olomouci

Křížkovského 8, 771 47 Olomouc

www.vydavatelstvi.upol.cz

www.e-shop.upol.cz

vup@upol.cz

1. vydání

Olomouc 2020

ISBN 978-80-244-5720-8 (print)

ISBN 978-80-244-5724-6 (online : PDF)

VUP 2020/0097 (print)

VUP 2020/0158 (online : PDF)

Neoprávněné užití tohoto díla je porušením autorských práv a může zakládat občanskoprávní, správněprávní, popř. trestněprávní odpovědnost.

© Miloslav Rechcigl ml., 2020

© Univerzita Palackého v Olomouci, 2020

Předmluva

Jen málo osob zná českou krajanskou komunitu v USA a její dějiny tak důkladně a intimně jako Miloslav Rechcigl mladší. Není to pouze tím, že Spojené státy americké jsou jeho domovem. Zásadní roli hraje především skutečnost, že dlouhá desetiletí se Míla Rechcigl neúnavně angažoval ve spolkovém životě Čechů a Slováků v Americe, přičemž nejvýrazněji se zapsal do dějin jako předseda Společnosti pro vědy a umění, jedinečné globálně působící organizace, která měla a má klíčovou zásluhu na uchování a rozvoji české a slovenské vědy, kultury a umění v zahraničí. Kromě toho dosvědčuje osobnost Míly Rechcigla obdivuhodnou „posedlost dějinami“. Mínuciózní historický výzkum českého exilu a krajanského života v USA se stal Mílovou celoživotní vášní, jejímž materiálním vyjádřením je až ohromující řada objevených knih a studií věnovaných této problematice. Míla Rechcigl tak přispěl k objevení mnoha aspektů a osobností emigrantského a krajanského života Čechů a Slováků v Americe, které by jinak nepochybně zůstaly zapomenuty. Na tomto místě je třeba uvést, že mimo jiné právě zásluhou Miloslava Rechcigla mladšího spravuje Univerzita Palackého bohatý a unikátní archiv vztahující se k exilovým dějinám Čechů a Slováků i několika československých organizací ve Spojených státech amerických.

Rechciglova kniha představuje v jistém smyslu jakési zhodnocení a završení celoživotní badatelské snahy zmapovat a odkrýt dějiny „české a slovenské Ameriky“. Každá mince má však dvě strany. Na příkladu stovek osudů a profesních kariér emigrantů z českých zemí a Československa ilustruje Miloslav Rechcigl neobyčejnou kreativitu, úpornost a cílevědomost lidí, kteří i přes hendikep emigrace dokázali vyniknout ve svých oborech a skvěle reprezentovat vlast, z níž z různých důvodů odešli. Mnoho čtenářů bude v této souvislosti jistě překvapeno českými kořeny některých osobností, u nichž by souvislost se středoevropským prostředím nepředpokládali. To nepochybně platí o královně kosmetického průmyslu Estée Lauder či o prezidentském kandidátovi Haroldu Stassenovi. Pomyslným rubem je však bolestné zjištění, o kolik schopných a výjimečných osobností byly české země připraveny, ať již v důsledku

ekonomických potíží, náboženského útisku či politického pronásledování. S trochou nadsázky tak můžeme říci, že Spojené státy americké založily svou prosperitu na „vynikající personální politice“, zatímco dlouhodobě „špatná personální politika“ se jako červená nit táhne dějinami střední Evropy.

Rechcíglovo objemné a zároveň objemné celoživotní dílo tvoří zajímavý protipól a doplněk k jinému a nedávno vydanému monumentálnímu korpusu, který žánrově loví ve stejných vodách. Mám na mysli úctyhodný výsledek dlouhodobého bádání anglisty Jaroslava Peprníka shrnujícího kontakty mezi českými zeměmi a anglofonním světem od středověku po současnost (Jaroslav Peprník, *Češi a anglofonní svět I–II*, 2012; Týž, *Anglofonní svět a Češi I–II*, 2015). Zatímco Peprníka zajímaly různorodé personální vazby mezi anglosaským a českým prostředím, přičemž původ nebyl hlavním kritériem výběru, Miloslav Rechcíglo zdůrazňuje české kořeny osobností, jejichž biografie tvoří hlavní obsahovou náplň této i několika dalších Rechcíglových knih. Autoři, přibližně stejného věku, ve svých dílech bohatě zúročili své celoživotní profesní zájmy. Oba korpusy také ilustrují nejen intenzitu migračních proudů mezi středem Evropy a Amerikou (v případě Peprníka anglosaským světem), ale také plodnost a bohatost interkulturních kontaktů, byť tyto vazby byly vždy, vzhledem k velikosti USA či anglofonního civilizačního okruhu a českých zemí, asymetrické.

Kniha, kterou čtenář drží ve svých rukou, se zásadně liší od jiného a spíše akademického Rechcíglova díla *Encyclopedia of Bohemian and Czech – American Biography I–III* (2016) tím, že je psána popularizačním stylem určeným pro širší veřejnost. Vzhledem k tomu, že exil a emigrace tvoří důležitou součást orientace výzkumu v rámci humanitních a sociálních věd, je pro Univerzitu Palackého v Olomouci a její vydavatelství dílo Miloslava Rechcígla přirozenou volbou.

Jaroslav Miller
rektor Univerzity Palackého v Olomouci

Slovo úvodem

Amerika měla pro Čechy vždycky velkou přitažlivost. Snad to bylo dáno tím, že Češi mají s Američany tolik společného, což jim přineslo v období první Československé republiky přívlastek „Yankees of Europe“. Individualita, láska k svobodě, pracovitost, pragmatičnost a realismus, to všechno jsou charakteristické znaky, které se vztahují jak na Čechy, tak i na Američany.

Touha po cestování do Ameriky se projevila mezi našimi lidmi velmi brzy po objevení Nového světa. O existenci neznámé země za mořem se vlastně dovídáme již ze starého letopisu Václava Šaška z Bírčkova. Existují i báchorky o tom, že proslulý tvůrce glóbu Martin Behaim, který byl po předcích českého původu, měl objevit Ameriku ještě před Kolumbem. Čeští horníci z Jáchymova byli již r. 1523 ve Venezuele, kde hledali nové zdroje stříbra. Čech nechyběl ani při prvním kolonizačním pokusu Angličanů v Severní Karolíně, třicet let pět let před příchodem Otců poutníků do Nové Anglie.

Prvního Čecha, který se v Americe usadil natrvalo, nacházíme již koncem poloviny sedmnáctého století. Byl jím Augustin Heřman, který se stal legendární postavou v Novém Nizozemsku a marylandské koloniální provincii. Jednotliví přistěhovalci z českých zemí přicházeli do Ameriky v průběhu celé její historie. První větší přistěhovalecká vlna nastala na počátku osmnáctého století jako následek vypovězení a exilu stoupenců Jednoty bratrské, z nichž mnozí se usadili v pensylvánské provincii. Politické nepokoje r. 1848 a neutešená hospodářská situace v Rakousko-Uhersku vedly k masovému vystěhovalectví z českých zemí v druhé polovině devatenáctého století, které pokračovalo do prvních dvou desetiletí dvacátého století. Po několika desetiletích poměrného klidu následovaly další vystěhovalecké vlny, způsobené v letech 1938–1939 nacistickou okupací Čech a Moravy a později komunistickým pučem v r. 1948 a sovětskou invazí v r. 1968.

Život Čechů v Americe zahrnuje fascinující epizody, ba i celé epochy americké historie, které mnohdy navazují na události ve staré vlasti a jako takové jsou nedílnou součástí celosvětového přínosu české kultury.

V této knize předkládáme české veřejnosti panorama osudů vybraných osobností, jejichž kořeny mají svůj původ v českých zemích. Osobností, které ve Spojených státech dosáhly mimořádných úspěchů a svou činností podstatně ovlivnily vývoj a růst jejich nové vlasti. Zatímco takřka všechny všechny publikace o česko-americké emigraci se vesměs zabývají etnografickými a demografickými rozbory vystěhovaleckého obyvatelstva či historickými, politickými a ekonomickými analýzami příčin vystěhovalectví, v této knize plyne historie naší emigrace v Americe přímo z popisu života a činnosti jednotlivých osobností, které historii namnoze samy tvořily. Je to sága prostých i mocných lidí, jejichž vliv a význam mnohdy přesahoval hranice Spojených států. Nicméně velká část uvedených osobností bude jistě českému čtenářstvu zcela neznámá, neboť o jejich českém původu se zpravidla nevědělo. Kniha časově pokrývá celé období – od objevení Nového světa až do konce dvacátého století. Důraz je kladen spíše na minulost než současnost. Jednotlivé osobnosti byly vybrány výlučně na základě vkusu a zájmu autora této publikace a selekce byla založena na jejich významu, přínosu a na zajímavých momentech z jejich života. Při výběru nehrála roli žádná národnostní či etnografická měřítko, jedinou podmínkou bylo, že dotyční se buď narodili na českém území, nebo byli potomky vystěhovačů z českých zemí. Pro lepší přehlednost a orientaci čtenáře je kniha rozdělena do tematických celků, zpravidla podle oboru či pole působnosti jednotlivých osobností. Postavy zde uvedené nepochybně představují výkvět české emigrace do Spojených států, na něž může být naše rodná vlast právem hrdá.

Moje dřívější monografie *Postavy naší Ameriky* (2000), na níž je tato kniha založena, byla několik měsíců na seznamu českých bestsellerů a během roku byla vyprodaná. Tato publikace je podstatně přepracovaná a rozšířená, a to jak počtem jednotlivých medailonků, tak i celou řadou zbrusu nových kategorií, aby podala pokud možno co nejkompletnější obraz o našich významných osobnostech ve Spojených státech.

Rockville, Maryland,
14. března 2019

Obsah

Předmluva	3
Slovo úvodem	5
Ze života pionýrů	15
První český kolonista v Severní Americe Joachim Gans	15
Bylo Komenskému nabídnuto prezidentství Harvardu? Jan Amos Komenský	18
První opravdový Američan Augustin Heřman	20
Záhady kolem minulosti legendárního Augustina Heřmana	22
Český „Vanderbilt“ v Americe Frederick Philipse	25
Rodinná pouta mezi Augustinem Heřmanem a Frederickem Philipsem	27
Kráska, která dala Washingtonovi košem Mary Philipsová	30
Signatář americké konstituce z české krve Richard Basset	32
Americký ministr zahraničních věcí po Jeffersonovi Edmund Randolph	35
Z církevního života	37
Ve znamení kříže	37
Jan z Prachatic – světec Ameriky Jan Neumann	37
Tatiček českých katolíků Josef Hessoun	40
První český opat v Americe Jan Nepomuk Jaeger	42
Druhý český opat v Americe Valentin Kohlbeck	45
První biskup amerického Slovanstva Josef Maria Koudelka	47
Neúnavný pracovník na půdě Páně Alois J. Klein	49
Sociálně smýšlející kněz Ambrož Ondrák	52
Ve znamení kalicha	55
První biskup obnovené Jednoty David Nitschmann	55
Moravský apoštol mezi indiány David Zeisberger	57
Misionář – badatel mezi americkými indiány John Heckewelder	61
Patriarcha luteránské církve v Americe Heinrich Melchior Muhlenberg	62
Náboženský blouznivec na Mississippi Martin Stephan	64
Mnichovohradišťan otcem texaských Čechů Arnošt Bergmann	67

První český evangelický kazatel na americkém středozápadě František Kún	69
Evangelický pastor na Manhattanu Vincent Písek	72
Ve znamení hvězdy Davidovy	74
Dynastie rodiny Blochů	74
Český Kohn se neztratí ani v Americe aneb Kdo uteče, ten vyhraje Samuel Kohn	77
Nejvýznamnější žid v Missouri Isidor Bush	79
Ortodoxní český rabín Bernard Illoway	81
Tvůrce amerického moderního judaismu Isaac Mayer Wise	83
Rabín s historickým zaměřením Gotthard Deutsch	86
Jablko nepadá daleko od stromu Maxmilián Heller	88
Moderní ortodoxní rabín Leo Jung	90
Ve znamení svobodné myšlenky	92
Nepraktický utopista Ladimír Klácel	92
Z bohoslovce duchovním vůdcem svobodomyšlných František Zdrůbek	95
Otec českého socialismu Lev J. Palda	97

Z politického života **102**

Nestor amerického Kongresu Adolph J. Sabath	102
Konzervativní senátor z Nebrasky Roman Lee Hruska	105
Snad nejvýraznější politik Ameriky William Langer	106
Guvernér, který se nebál politické mašinerie Henry Horner	108
Nešťastný osud guvernéra Kernerera Otto Kerner	110
Politik, který obětoval svůj život za amerického prezidenta Antonín Čermák	113
Vytrvalý uchazeč o prezidenství Harold Stassen	115
Několikanásobný člen prezidentského kabinetu Caspar Weinberger	118
Žena, která dosáhla nejvyššího statusu v Americe Madeleine Albrightová	121

Ze života podnikatelů **124**

Český budovatel St. Louis William Taussig	124
Podnikatel, který zachránil Galveston před bankrotem Moritz Kopperl	126
Nejúspěšnější český osmačtyřicátník v Americe František Korbel	128
Úspěšný podnikatel, který pro to neměl žádné předpoklady Vojtěch Mašek	131
Průkopník americké velkovýroby hodiněk Arde Bulova	135
Českoamerický selfmademan mecenášem Václav F. Severa	138
Hotelový magnát Albert Pick mladší	141
Z prostého řemeslníka stavebním podnikatelem Václav Morava	142
Českoamerický průmyslník v diplomatických službách Karel J. Vopička	145
Plzeňan, který vlastnil kus New Yorku Frederick Brown	147
Z kováře továrníkem František Vlček	149
Mlynáři jsou chlapi, chlapi Jan Kroutil	151
Tvůrce McDonaldových hamburgerů Ray A. Kroc	153
Královna kosmetického průmyslu Estée Lauder	155

Z advokátní praxe	158
Rychlá asimilace českoamerického soudce v Texasu Augustin Haidusek	158
Avantgardní přisedící Nejvyššího soudu Louis D. Brandeis	161
Přisedící Nejvyššího soudu, který prosazoval justiční ukázněnost Felix Frankfurter	163
Dva pozoruhodní bratři právníci Max Pam a Hugo Pam	165
Právník, který zřídka prohrál soudní při Harry Franklin Payer	167
Zastávce občanských svobod Morris Leopold Ernst	170
Autorita na ústavní právo Paul A. Freund	172

Učitelé	175
Zapadlý vlastenec Karel Hrubý	175
Zasloužilý a mimořádný učitel Antonín Jurka	178
Reformátor americké výchovy a vzdělání Abraham Flexner	180
Učitel českého Texasu Alois Mořkovský	182
Učitel patriot Jaroslav J. Zmrhal	186
Učitelem na obou stranách Atlantiku Vojta Beneš	188
První školní inspektorka v New Yorku Julia Richmanová	190

Ze žurnalistického řemesla	193
Otec žurnalistiky senzačního stylu Francis Joseph Grund	193
Z revolucionáře žurnalistou Oswald Ottendorfer	195
Otec českého tisku v Americe Vojta Náprstek	197
Nestor českého novinářství v Americe František Kořízek	201
„První“ Čech v Americe Karel Jonáš	205
První úspěšný český novinář v Americe Edward Rosewater	207
Zakladatel nejstaršího židovského vydavatelství v Americe Edward Bloch	209
První úspěšný český vydavatel v Americe August Geringer	211
Kulturní budovatel české Nebrasky Jan Rosický	214
Nejvlivnější český novinář v Americe Václav Šnajdr	216
První česká žurnalistka a vydavatelka v Americe Rosa Sonnescheinová	219
Havlíček dvacátého století Ferdinand Peroutka	220

Z krásného písemnictví	223
Americký spisovatel, který tajil svůj český původ Charles Sealsfield	223
Diplomat spisovatelem Jan Havlasa	225
Splacený dluh svaté Bernadettě Franz Werfel	228
Německý spisovatel, který cítil česky Johannes Urzidil	230
Mistr sci-fi Clifford D. Simak	233
Básník a romanopisec v jedné osobě Frederic Prokosch	236
Stát se spisovatelem – to není jen tak Josef Wechsberg	238
Český spisovatel, který se těšil světové pověsti Egon Hostovský	240
Spisovatel holokaustu Arnošt Lustig	243
Populární prozaik a zakladatel '68 Publishers Josef Škvorecký	245

Z výtvarného umění a architektury	247
Čeští architekti, kteří stavěli město New York Eidlitzové	247
Architekt s orientálním vkusem Antonín Raymond	250
Otec moderní české grafiky Vojtěch Preissig	253
Tvůrce prototypu americké krásy Harrison Fisher	255
Český umělec na útěku Alois Lecoque	257
Hold velké ženě Wanda Hazel Gágová	260
Český průkopník dřevorytu v Americe Rudolf Růžička	263
Z řemeslníka umělcem František Jirouch	266
Sochař, který tvořil v duchu klasicismu Albín Polášek	268
Zakladatel americké fotografie jako umělecké formy Paul Strand	270
Co Čech, to muzikant	272
Nejmuzikálnější rodina Ameriky Frank Hrubý	272
Nejlepší kornetista na světě Bohumír Kryl	273
Nejlepší interpret Beethovena Artur Schnabel	276
Muzikant, jehož si předcházeli panovníci Bohumil Sýkora	278
Muzikant poctěný Prezidentskou medailí Rudolf Serkin	282
Světový šampion české hudby Rudolf Firkušný	285
Od dirigentského pultu	288
Populární sbormistr Hans Balatka	288
Český kapelník, který zchodil téměř celou zeměkouli Vincenc František Faltis	290
Největší dirigent po Toscaninim George Szell	292
Klasický muzikant, který udělal revoluci na Broadwayi Franz Allers	295
Tvůrce saintlouiského orchestru Walter Süsskind	297
Ze skladatelského umění	299
Americký Beethoven Anton Philip Heinrich	299
Dvořák v Americe Antonín Dvořák	301
Symfonický génius Gustav Mahler	303
Skladatel, který tvořil v atonalitě Arnold Schoenberg	307
Mistr lehké opery Rudolf Friml	310
Světznámý písničkář Jerome David Kern	312
Český skladatel, jehož věhlas stále stoupá Bohuslav Martinů	314
Avantgardní muzikant dvacátého století Karel Boleslav Jirák	317
Skladatel, který zvěčnil Švandu dudáka Jaromír Weinberger	319
Brňan, který zhudebnil Hollywood Erich Korngold	321
Avantgardní skladatel všech směrů a stylů Ernst Křenek	324
Tvůrce prototypu české politické jazzové písně Jaroslav Ježek	327
Moderní skladatel oper Hugo Weisgall	329
Český skladatel, který byl poctěn Pulitzerovou cenou Karel Husa	332

Z galerie operních hvězd	334
První česká primadona v Metropolitní opeře Ernestine Schumann-Heink	334
První Mařenka v Metropolitní opeře Ema Destinová	337
Sopranistka světové pověsti z Brna Maria Jeritza	340
Tenorista s vysokým C Kurt Baum	342
Diva s aristokratickým vystupováním Jarmila Novotná	344
Z dramatického umění	347
Tragédka světové pověsti Fanny Janauschek	347
Zakladatel stálého českého divadla v USA František Ludvík	349
Bohemian Girl Blanche Yurka	352
Nejslavnější tanečník světa Fred Astaire	354
Všestranný herec Walter Slezak	356
Z Osvobozeného divadla na Broadway Jiří Voskovec	358
Česká Marilyn Monroe Kim Novak	360
Herečka s texaským přízvukem Sissy Spacek	363
Filmový režisér a scenárista světové úrovně Miloš Forman	365
Z humanitních oborů	368
Historik české Ameriky Tomáš Čapek	368
Wilsonův poradce pro evropské otázky Robert Kerner	371
Americký komeniolog Matěj Spinka	373
Světový expert na nacionalismus Hans Kohn	376
Byzantolog světové pověsti František Dvorník	378
Český historik v Americe Otakar Odložilík	380
Americký hyperpolyglot Alois Nykl	383
Literární učenec a esejista z Prahy Erich Kahler	385
Byl též náš Roman Jakobson	386
Světový expert na literární kritiku René Wellek	388
Přední literární kritik a historik z Chomutova Erich Heller	390
Ze společenských věd	392
Otec moderního amerického ekonomického myšlení Frank W. Taussig	392
Ekonomický myslitel z Třešti Josef Alois Schumpeter	394
Čech, který zdanil Ameriku Beardsley Ruml	396
Nositel Nobelovy ceny za ekonomii Herbert A. Simon	398
Tvůrce normativní teorie práva Hans Kelsen	400
Muž, který ovlivnil veřejné mínění v Americe Edward L. Bernays	402
Zakladatel psychologie gestaltismu Max Wertheimer	404
Zakladatel moderní empirické sociologie Paul Felix Lazarsfeld	406
Inovační politolog Karl W. Deutsch	408

Z přírodních věd a matematiky	411
Netypický vědec Bohumil Shimek	411
Budovatel Rockefellerovy univerzity Simon Flexner	414
Jak tyfus ovlivnil osudy Aleše Hrdličky Aleš Hrdlička	416
Průkopník americké mikrobiologie Frederick George Novy	418
Zakladatel srovnávací dermatologie František Král	421
Manželská dvojice z Prahy – laureáti Nobelovy ceny Carl Ferdinand Cori a Gerty Cori	423
Z ubohého uprchlíka světovým podnikatelem Alfred Bader	425
Chemik, který obrátil molekulární biologii vzhůru nohama Thomas Cech	428
„Komu se nelení, tomu se zelení“ aneb Americká dynastie rodu Zelených	431
Fyzik, který by si zasloužil Nobelovu cenu Georg Placzek	433
Objevitel nukleární magnetické rezonance Felix Bloch	435
Teoretický fyzik poctěný Nobelovou cenou Walter Kohn	438
Astrofyzik – raketový vědec – vynálezce Fritz Zwicky	439
Čech, který potvrdil Einsteinovu teorii Václav Hlavatý	441
Největší logik po Aristotelovi Kurt F. Gödel	445
Z lékařství	449
Otec americké homeopatie Constantine Hering	449
Z tuláka na doktořinu Antonín Michal Dignowity	452
Průkopník oftalmologie Simon Pollak	454
Rodinná dynastie doktorů Josef Lewi	456
Objevitel lokální anestezie Carl Koller	458
Objevitel krevních skupin Karl Landsteiner	460
Doyen lékařek v Nebrasce Olga Šťastná	462
Ortoped Ameriky Arthur Steindler	464
Tvůrce lékařské školy na Yalu Milton C. Winternitz	466
Lékařka, která zachránila tisíce dětských životů Helena Taussigová	469
Z techniky	472
Mistrný stavitel mostů Ameriky Gustav Lindenthal	472
Univerzální inženýr Henry Goldmark	474
Zakladatel půdní mechaniky Karl Terzaghi	476
Stavitel vzducholodí Karl Arnstein	478
Zakladatel radioastronomie Karl Guthe Jansky	480
Průkopník raketových letů a kinetického umění Frank J. Malina	482
Počítačový génius Antonín Svoboda	485
Cestovatelé	488
Čech, který první procestoval pět kontinentů Čeněk Paclt	488
Nejpopulárnější český cestovatel Enrique Stanko Vráz	491
Český polární lovec a zlatokop Jan Eskymo Welzl	494

Voják – cestovatel – umělec Anthony Fiala	496
První Američan na jižní točně George John Dufek	498
Čechoslovák na Měsíci Eugene Cernan	499

Aktivistky a reformátorky **501**

Nejvýznamnější žena obnovené Jednoty bratrské Anna Caritas Nitschmannová	501
Zakladatelka první nezávislé ženské společnosti Henrietta Bruckmanová	504
Žena, která se zasloužila o novou identitu americké ženy Rebecca Gratzová	505
První česká sufražetka v Americe Josefína Humpalová-Zemanová	508
Organizátorka ženského sufražetského hnutí Anita Pollitzerová	510
Brandeisova dynastie reformátorek	511

Z vojenské služby **514**

Voják s českými kořeny v americké válce o nezávislost Solomon Bush	514
Čeští stoupenci a spolubojovníci Johna Browna Augustin Bondi a Jakub Benjamin	516
Český hrdina americké občanské války Leopold Karpeles	518
Podnikatel, který zahájil svoji kariéru u Gettysburgu Joseph Greenhut	522
Otec a syn – admirálové námořnictva Edward David Taussig a Joseph Knefler Taussig	525
Otec a syn – generálové americké armády Henry Delp Styer a Wilhelm D. Styer	526
Velitel námořního přístavu Pearl Harbor za japonského náletu Claude Charles Bloch	528

Ze sportu **530**

Papa Bear George S. Halas	530
Baseballová legenda Stanley Frank Musial	531
Fotbalová legenda George F. Blanda	532
Basketballová hvězda Ameriky Jan Joseph Havlicek	533
Několikanásobný zlatý šampion v gymnastice Phil Cahoy	535
Světová tenisová jednička Martina Navrátilová	536
Nový král v krasobruslení Evan Lysacek	537

Pro rodnou zemi **539**

Masaryk v Americe	539
Zapomenutý vděk Adolph Sabath	541
Největší českoamerický špion Emanuel Voska	543
O knězi, který sjednotil čs. osvobozovací hnutí Oldřich Zlámal	546
Právník, který žil jen pro československou věc Karel Pergler	550
Na národa roli dědičné Josef Martinek	552

Zkratky **556**

Literatura **559**

Jmenný rejstřík **587**

Slovo o autorovi **613**

Ze života pionýrů

První český kolonista v Severní Americe

Podle zachovaných dokladů vstoupil první Čech na půdu dnešních Spojených států již r. 1585 při prvním anglickém pokusu o kolonizaci Ameriky – třicet pět let před příchodem Otců poutníků do Nové Anglie. Jde o Joachima Ganse z Prahy, pravděpodobně identického se Žalmanem ben Zeligmanem Gansem, který byl pochován na pražském židovském hřbitově r. 1619.

Při zmínce o Gansově jménu se vybaví myšlenka, že by mohl být synem proslulého pražského astronoma a kronikáře Davida Ganse (1541–1613), blízkého spolupracovníka Tychona de Brahe a Johanna Keplera. Tato domněnka je ovšem velmi nepravděpodobná, neboť David Gans se oženil až po příchodu do Prahy kolem r. 1564, což by znamenalo, že by Joachimovi bylo pouhých sedmáct let, když přijel do Anglie. Těžko uvěřit, že by mohl někdo v tak raném věku nashromáždit tolik komplikovaných metalurgických znalostí a zkušeností, jakých nabyl Gans.

Gans byl jedním z cizích expertů pozvaných do Anglie, aby pomohli vybudovat důlní průmysl. Poprvé do Anglie přijel r. 1581 a svými znalostmi nejnovějších metod extrahování mědi ze surových rud natolik nadchl tamní představenstvo, že ho pověřili vypracováním vhodných úprav produkce mědi ve známých anglických dolech v Keswicku v Cumberlandu. Došlo k tomu pravděpodobně prostřednictvím George Needhama, který byl akcionářem Králov-

ské důlní společnosti a navíc ovládal německý jazyk, takže se mohl s Gansem dohovorit.

Stará metoda zpracování rud při produkci mědi vyžadovala šestnáctero spalování a k tomu bylo třeba osmnácti týdnů. Po pokusných zkouškách navrhl Gans ministru zahraničních věcí královny Alžběty Francisu Walsinghamovi značně zjednodušený a levnější způsob. Jeho metoda vyžadovala jen čtvero spalování, což bylo čtyřikrát rychlejší než stará praxe. Podle této metody přišla výroba jednoho sta liber mědi o pět šilinků levněji než způsob, který zavedli v Anglii němečtí odborníci. Spočívala v tom, že se ruda vytápěla rašelinou namísto dřívím, jehož bylo třeba velké množství a v Anglii bylo velmi drahé.

Zachovaná Needhamova zpráva obsahuje detailní informace o Gansových analytických zkouškách chemického obsahu a kvalitě různých rud a zpracované mědi. Gans objevil devět různých látek, které měď znečišťovaly, a navrhl způsob jejich odstranění. Jeho inovační technika spočívala v tom, že mědná ruda byla zpočátku rozdrčena na prášek, který se pražil a nakonec se jím propouštěla voda, odstraňující vitriol, železo a síru, což mělo za následek, že při konečném tavení byla měď v podstatě čistá.

Gans musel být velmi dobře obeznámen s důlní technologií a znal tajemství odstranění železa z mědi ve formě síranu železnatého. Proplachování pražené rudy vodou nebylo ovšem zcela nové, neboť podobná technika byla již popsána v Agricolově proslulém spisu *De ra Metallica* v r. 1556. Gansovo zlepšení spočívalo v tom, že se vitriol nevyhazoval s odpadovou vodou, ale použil se na extrakci barviv vhodných pro barvení textilních látek.

Podle názorů expertů byly Gansovy návrhy a úpravy po technické stránce opravdu významné a dalece převyšovaly nesmyslnosti tehdejších šarlatánských alchymistů. Jejich aplikací se Anglie dostala o několik století před ostatní národy. Gansovy metody se v Anglii používaly až do první poloviny osmnáctého století.

Jakým způsobem se stal Gans členem první anglické kolonizační expedice do Ameriky, organizované sirem Walterem Raleighem (1552–1618) v r. 1585, není známo, pravděpodobně byl doporučen ministrem zahraničí Walsinghamem, který měl veliký zájem na kolonizačních snahách. Protože šlo o hledání nových kovových ložisek a možné zpracovávání kovů, byl Joachim Gans nepochybně povolán k tomu, aby se takové výpravy zúčastnil.

Expedice, skládající se z flotily sedmi lodí, vyrazila pod vedením Raleighova bratrance, admirála sira Richarda Grenvilla (1542–1591), na cestu se sto osmi kolonisty 9. dubna 1585. Gans byl jistě na palubě vlajkové lodi *Tiger*, která byla ze všech lodí největší a vážila kolem 140 tun. V důsledku prudkých bouří většina menších lodí doprovázejících vlajkovou loď cestou ztroskotala. První obrysy Ameriky uviděli 7. května, když se na obzoru objevil ostrov Dominika (Dominica) a o tři dny později přistáli na ostrově Portoriko (Puerto Rico). K břehům Severní Karolíny, na ostrov Roanoke, kde se nakonec usadili, se dostali až koncem června.

Gansovým úkolem bylo jistě analyzovat kovové předměty, které kolonisté našli či dostali od indiánů darem nebo výměnou za evropské korálky a jiné tretky. Kromě zkoumání kvality mědi též zjišťoval, zda předměty obsahují stříbro či zlato. V troskách pevnosti po kolonistech se později našly úlomky kelímku a skleněné hermeticky uzavřené baňky obsahující rtuť, jež podávaly svědectví o Gansově metalurgické činnosti. Našlo se i několik valounů tavené mědi, důkaz toho, že si Gans musel postavit tavicí pec, jež byla schopna dosáhnout teploty 2000 stupňů Fahrenheita, potřebné k tavení mědi.

Život v kolonii nebyl nijak lehký. Ačkoliv indiáni zprvu považovali kolonisty za božské bytosti, během několika měsíců poznali z jejich neukázněného a nepřátelského chování, že to jsou obyčejní lidé, kteří je chtějí připravit o živobytí a ohrožují bezpečnost jejich společnosti. To vedlo ke krvavým srážkám a navíc kolonisté přišli o zdroj potravin, které jim dříve indiáni poskytovali. Kromě neustálého a zákeřného nebezpečí ze strany indiánů byli též vystaveni nepředvídatým útokům Španělů, kteří chtěli za všech okolností zabránit anglické kolonizaci. Osadníci neměli co jíst a slíbená loď s potravinami nepřijížděla.

Jejich spásou byl nečekáný příjezd sira Francise Drakea, jenž po zvážení neutěšené situace kolonistů vyhověl jejich přání a odvezl je 19. června 1586 zpět do Evropy. Je ironií osudu, že cestou se minuli s lodmi, které do Ameriky vezly dlouhou očekávanou potraviny a jiné potřeby. Ačkoliv expedice dopadla celkem neúspěšně a pro Gansa byla jistě velikým zklamáním, z historického hlediska to byl významný krok, jenž vedl k budoucím anglo-americkým koloniím a položil základy k důlnímu a hutnímu průmyslu v Severní Americe.

O dalším Gansově osudu po návratu do Anglie se nezachovalo mnoho zpráv. Z oficiálních dokladů z r. 1589 víme, že žil ve středu Londýna, ve čtvrti Blackfriars, jež byla středem anglického renesančního hnutí, vyznačujícího se častými teologickými debatami. Gans se svým intelektem, vědeckou myslí i odvážným a dobrodružným duchem býval nepochybně jejich aktivním účastníkem. Při jedné z takových debat, vedené v bristolském hostinci s místním farářem v hebrejštině, Gans prohlásil, že Ježíš Kristus není syn Boží. Vysvětloval to pak tím, že je jen jeden Bůh, který neměl žádnou ženu ani dítě. Byl proto nařčen z kacířství, což se okamžitě doneslo bristolskému starostovi i městským starším. Dne 13. září 1589 byl Gans zatčen za účelem výslechu, avšak nevíme, co následovalo. Je pravděpodobné, že na přímluvu svých přátel na vysokých místech byl propuštěn a poslán zpět do Čech. Tak či onak, musel mít značnou odvalu, když vyjádřil pochybnosti o Kristově božství, uvážíme-li, že ještě v r. 1581 byl z rozkazu královny Alžběty pověšen Edmund Campion pro šíření katolictví v jejím protestanském království.

Bylo Komenskému nabídnuto prezidentství Harvardu?

V Cotton Matherově monumentálním díle *Magnalia Christi Americana* (1693) se nachází následující výrok:

„Ten zmužilý stařec, Jan Amos Komenský, sláva jehož vzácných vlastností byla rozhlášena všude, kam více než tři jazyky ji mohly donésti, svolil, byv povolán našim panem Winthropem, za jeho cestování Nizozemím, odebrati se do Nové Anglie a osvítiti tuto kolej a zemí v hodnosti prezidenta. Ale naléhání švédského vyslance pohnulo jej obrátiti se v jiný směr, a tím se stalo, že tento Moravan, jemuž není rovného, se nestal Američanem.“

Tento výrok byl předmětem mnoha diskuzí, domněnek a dohadů, zda byla opravdu nabídnuta Komenskému pozice prezidenta na Harvardově koleji a zda on vážně uvažoval o možném přijetí takové nabídky. Jestliže k takové nabídce skutečně došlo, je pak záhadou, proč o věci není žádné zmínky v záznamech Harvardovy koleje. Stojí za povšimnutí, že se o věci zmiňuje Cotton Mather ještě jednou, a to o dvacet osm roků později ve své knize *Ratio Disciplinae Fratrum Nov-Anglicarum* (1726), jejíž titul byl beze sporu komponován podle Komenského Církevního řádu (*Ratio Disciplinae Fratrum Bohemorum*). V této publikaci výslovně říká, že se Komenský rozhodl nabídku přijmout: „*Ratio Disciplinae Fratrum Bohemorum*, knihy napsané nedostižným Komenským, který se jednou rozhodl sem přijít, byv pozván, aby se stal prezidentem Harvardovy koleje v této zemi; ale odvrácen byl od svého úmyslu nabídkou ze Švédska.“

Po nezdařilém pokusu založit v Londýně pansofickou kolej se Komenský se rozhodl přijmout nabídku ze Švédska, aby tam pracoval na svých pansofických plánech. Americká nabídka mu musela být učiněna buď v Londýně, nějaký čas před jeho odjezdem z Anglie, kdy ještě uvažoval o švédské nabídce a než se definitivně rozhodl, nebo musela být učiněna až v okamžiku jeho příjezdu do Švédska, zvláště, jak první Matherova zmínka konstatuje, kdy Komenský procházel Nizozemím, tj. někdy v červenci r. 1642.

„Náš pan Winthrop“, jak o něm Mather ve své knize píše, který měl zvat Komenského do Ameriky, mohl být John Winthrop starší, guvernér kolonie Massachusetts. Zdá se to však nepravděpodobné, neboť tento guvernér se ve svých *Dějínách Nové Anglie* (*A History of New England*), přes všechnu důkladnost a podrobnosti, někdy hraničící s malichernostmi, ani slovem nezmiňuje o jakékoliv cestě do Nizozemí v r. 1642. Naopak, jeho vypravování svědčí o tom, že zastával svůj guvernérský úřad bez přerušení po celý rok.

Jestliže nabídku neučinil v r. 1642, nemohl ji učinit ani jindy, neboť Komenský v Nizozemí od té doby nebyl, až když po lešenském požáru v r. 1650

nalezl v Amsterodamu poslední útočiště. V té době massachusettský guvernér Winthrop byl však již mrtev, zemřel v Bostonu 26. března 1649.

Komeniolog Matěj Spinka byl názoru, že nabídka byla skutečně Komeniskému učiněna, a to buď za jeho pobytu v Anglii, nebo na cestě Nizozemím, ne sice massachusettským gubernérem Winthropem starším, ale jeho synem stejného jména, Johnem Winthropem mladším, který se též stal gubernérem, a to kolonie connecticutské. Taková záměna dvou guvernérů stejného jména je docela možná.

Co víme o Winthropovi mladším? Narodil se v Anglii r. 1606 a vzdělání získal na univerzitách v Oxfordu a Dublinu. Za hugenotských válek se účastnil Buckinghamovy výpravy na pomoc hugenotům v La Rochelle a po návratu z nezdařilé výpravy cestoval po Evropě a došel až do Turecka. Do Ameriky následoval svého otce v r. 1631. Byl zvolen jedním z přisedících massachusettské kolonie v květnu 1632 a zastával tento úřad až do r. 1649. Přisedící byli asistenti guvernéra a zastávali funkci smírčích soudců. Rozsáhlé obchodní styky mladšího Winthropa vyžadovaly časté cestování. V r. 1634 navštívil Anglii a byl pro své znamenité vlastnosti a schopnosti lordy Sayem a Brookem ustanoven gubernérem jejich kolonie podél řeky Connecticut. V říjnu 1635 se vrátil do Ameriky ve společnosti svého tchána rev. Hughu Petera a mladého šlechtice Henryho Vanea, který záhy nato byl nakrátko zvolen gubernérem massachusettské kolonie.

Dne 3. srpna 1641 Winthrop mladší odjel z Bostonu a 28. září přistál v Bristolu. Zůstal v Anglii o něco méně než dva roky a v té době měl styky s vedoucími osobnostmi vlivných kruhů, mimo jiné s řečnickým kruhem Hartlibovým, k němuž náležel i Komenský, který právě v Anglii pobýval. Winthrop se též staral o úřední koloniální záležitosti, jak o tom svědčí jeho účet za výlohy podaný příslušným úřadům v kolonii. Odjel z Anglie v květnu 1643, odvážeje s sebou řemeslníky a různé stroje, a po dlouhé a nebezpečné plavbě, trvající do podzimu, přistál v Bostonu.

Za svého pobytu v Anglii se Winthrop seznámil v Londýně s kroužkem Hartlibovým, o čemž svědčí četné dopisy tohoto nadšeného podpůrce snah Komenského. Je více než pravděpodobné, že se musel setkat i s Komenským, dříve než opustil Londýn a než se odebral do Švédska, a že při této příležitosti amerického hosta napadla myšlenka získat tohoto tehdy nejslavnějšího vychovatele mládeže pro Nový svět a Harvardovu kolej. Ostatně Winthrop se mohl setkat s Komenským nejen v Anglii, nýbrž i v Nizozemí nebo v severním Německu. Existují doklady o tom, že Winthrop v létě 1642 skutečně v Německu byl, dokonce i v Hamburku, kde se Komenský někdy koncem července rovněž zdržoval. Ovšem je možné, že se setkali i v Nizozemí.

Definitivní důkaz, že se Komenský s Winthropem setkali, sice nemáme, avšak existují doklady o tom, že si spolu dopisovali. Winthrop byl člověk učený a obeznámený s celou řadou učenců té doby – Galileo, Kepler, Boyle, Milton, Newton, Pell, Hartlib –, a vše nasvědčuje tomu, že se mohl snažit přimět Ko-

enského k vystěhování do Ameriky, aby se tam ujal prezidenství Harvardu. Po kritickém rozboru těchto i jiných historických skutečností došel Spinka k názoru, že zpráva Cottona Mathera o nabídce prezidenství Harvardovy koleje je celkem pravděpodobná. Momentálně není možno Matherův výrok více ověřit. Kdyby se v budoucnosti našly Komenského dopisy Winthropovi, které údajně existovaly ještě v r. 1741, dala by se tato zajímavá záhada jistě úplně vyřešit.

První opravdový Američan

Zavítáte-li někdy do státu Maryland, dříve nebo později se tu jistě setkáte s nějakým potomkem Augustina Heřmana, jednoho z prvních českých emigrantů v Severní Americe, který byl tak hrdý na svoji rodnou zem, že zásadně připojoval ke svému jménu „bohemiensis“. Tento pozoruhodný člověk nepochybně patřil mezi nejzajímavější a nejvýraznější osobnosti koloniální Ameriky sedmnáctého století. Není tudíž divu, že někteří zdejší autoři ho nazývali „prvním opravdovým Američanem“. V Čechách bylo jeho jméno zvěčněno v biografickém románu Jaroslava Koudelky Pán na české řece, který vyšel v Praze v r. 1946.

Podle vlastní výpovědi se Heřman narodil v Praze, v hlavním městě Království českého. Více informací o jeho rodu či dětství nemáme. Podle jedné verze měl být synem Augustina Efraima Hermana, bohatého kupce a konšela pražského, a Beatrice Redelové z patricijské českobratrské rodiny. Tomáš Čapek, „historik české Ameriky“, zastával názor, že Heřman byl synem evangelického faráře ze Mšena, který byl nucen opustit svou vlast r. 1621 kvůli náboženskému pronásledování. Toto jsou však pouhé dohady.

Není ani známo, kdy přesně se Heřman narodil ani kdy poprvé zavítal na americkou pevninu. Rok jeho narození se zpravidla odhaduje na 1621 a s určitostí se ví, že se natrvalo usadil v Novém Amsterodamu (nynějším New Yorku) v r. 1644. Před svou emigrací do Ameriky žil po jistý čas v Holandsku.

Velmi záhy se stal nezávislým kupcem, obchodoval s kožešinami, tabákem a jiným zbožím. Byl největším vývozcem tabáku v Americe a jako první zavedl v holandské kolonii pěstování indiga. Pro své mimořádné úspěchy a rostoucí prosperitu se Heřman brzy stal jednou z nevlivnějších osob v Novém Amsterodamu. V r. 1647 ho měšťané vybrali, aby je reprezentoval ve správní radě, tzv. radě devíti, která sloužila jako poradní a do jisté míry dohlížející orgán u guvernéra kolonie.

Pro svůj takt, diplomatické schopnosti i znalost mnoha jazyků byl Heřman často jako vyslanec guvernérem Stuyvesantem poslán do sousedních ko-

lonií, aby doručil jeho poselství nebo urovnal spory se sousedy. Při jedné takové diplomatické cestě do Marylandu si Heřman natolik oblíbil tamní krajinu, že se rozhodl se tam později přestěhovat. K tomuto rozhodnutí nepochybně přispěl příslib Cecila Calverta, lorda z Baltimoru, poskytnout Heřmanovi část území výměnou za to, že připraví přesnou a podrobnou mapu marylandské provincie.

V r. 1661 se Heřmanova rodina přestěhovala do Marylandu, poblíž východního pobřeží u zálivu Chesapeake, na území, které Heřman dostal výměnou za připravovanou mapu. Své rozsáhlé pozemky nazval „České panství“ (Bohemia Manor), které se postupně rozrostlo na území přesahující 25 000 akrů (jeden akr se rovná 4 047 metrů čtverečních). Heřmanovi byl též udělen šlechtický titul lord, který byl dědičný mezi mužskými potomky rodu.

Po přesídlení do Marylandu se zpočátku zabýval obchodováním, obzvláště mezi marylandskou provincií a Novým Amsterodamem. Za rok toho však nechal, dávaje přednost životu aristokratického gentlemana. Podle zvyklostí anglických lordů měl svoji vlastní jelení oboru, jejíž zdi stály ještě r. 1860, a nechal se vozit služebnictvem v livrejích v kočáru taženém dvěma páry koní. A jak se slušelo a patřilo na tehdejší dobu, žil si opravdu společensky a na vysoké noze. Lehkomyslný, bezstarostný a celkem nudný způsob života místních aristokratů ho však brzy omrzl a Heřman se vrátil ke své obchodní činnosti.

Tak jako v Novém Amsterodamu byl Heřman veřejně činný i v Marylandu. V r. 1665 byl jmenován komisařem Horního baltimorského okresu a později zastával funkci jednoho z čestných soudců. V posledních letech byl smírčím soudcem za baltimorský a cecilský okres a později působil jako smírčí komisař. Kromě toho byl členem lordské rady a plukovníkem milice. Jeho diplomatické a jazykové schopnosti byly všeobecně známy, a proto byl často posílán na diplomatické cesty, zejména když šlo o spory se sousedními provinciemi či indiány.

Heřman byl všestranně vzdělaný, v mládí se vyučil zručným zeměměřičem a kresličem a navíc měl umělecké vlohy. Svědčí o tom nalezená olejová malba, zachycující jeden z prvních pohledů na Nový Amsterodam. Bylo prokázáno, že obraz maloval Augustin Heřman. Byl též neobyčejně bystrý a prozíravý člověk. Byl první, kdo přišel s návrhem na vybudování kanálu mezi zálivy Chesapeake a Delaware, aby urychlil trh. Jeho myšlenka se však realizovala až v 19. století. Když sám nemohl projekt uskutečnit, našel alternativní řešení vystavením pojezdné cesty mezi oběma zálivy, po níž dopravoval vozy tažené koňmi se zbožím, které se pak nakládalo na dopravní loď. Byl též nesmírně odvážný a statečný, jak dokazuje řada legend.

Největší Heřmanovou zásluhou byla monumentální mapa Marylandu a Virginie, jejíž zhotovení mu trvalo téměř 10 let. Originál je uložen v Britském muzeu v Londýně. O významu této mapy svědčí i okolnost, že byla přetiskována až do poloviny 18. století a bylo jí použito v legálním řízení o územním spo-

ru mezi státem Virginii a Marylandem na konci 19. století. Po jejím dokončení se Heřmanovi dostalo uznání od anglické královské rodiny a o sto let později sám George Washington, který byl též vyučeným zeměměřičem, poukazoval na její přesnost a eleganci.

Heřman zanechal po sobě i živé dědictví – své potomstvo, mezi nimiž najdeme nejpřednější rodiny státu Maryland. Pomocí genealogických pramenů se podařilo pisateli těchto řádků identifikovat nejméně deset amerických senátorů a jedenáct dalších zákonodárců, kteří jsou potomky Augustina Heřmana.

Jako kupec v Novém Amsterodamu žil Heřman mezi Holanďany, pracoval s nimi, besedoval a hašteřil se s nimi, zkrátka se choval jako jeden z nich. Jako diplomat přišel do styku s obyvateli Nové Anglie v severovýchodní Americe i s plantážníky na jihu. Jako vlastník panství v marylandské provincii si rychle přisvojil anglické zvyklosti a mravy, takže brzy byl k nerozeznání od místních aristokratů. Z polohy jeho panství plyne, že bylo v tehdejší době ve středu amerického dění a že jeho územím procházeli mnozí návštěvníci ze Starého světa, aby se podívali na svět Nový. O Heřmanovi se tudíž dá říci, že nebyl ani Novonizozemcem, ani Marylandanem, ale že byl vskutku prvním opravdovým Američanem.

Záhady kolem minulosti legendárního Augustina Heřmana

Augustin Heřman byl až donedávna považován za prvního Čecha, který vstoupil na americkou půdu. Teď již ovšem víme, že nebyl ani prvním návštěvníkem, ani prvním přistěhovalcem z českých zemí, který se v Americe natrvalo usadil. Nicméně se Augustin Heřman nadále počítá za nejvýznamnějšího českého emigranta v Americe v 17. století.

O Heřmanově minulosti víme velmi málo. Je jisté, že byl českého původu, o čemž svědčí jeho vlastní podání, objevující se v řadě starých zachovaných dokumentů, kde výslovně říká, že se narodil v Praze, hlavním městě Království českého. S oblibou přidával k svému jménu přívlastek „bohemiensis“, což nejen potvrzuje jeho český původ, ale též dokazuje, že si uchoval velkou lásku k své rodné zemi. Své rozsáhlé panství v Marylandu nazýval Novou Bohemií a řeku, která protékala jeho pozemky, pojmenoval „Česká řeka“ (Bohemia River) a její přítok „Malá česká řeka“ (Little Bohemia River). Jednomu ze svých manství dal jméno „Bohemia Manor“, druhému „Little Bohemia“

a třetímu „Three Bohemian Sisters“ (název pochází z toho, že manství bylo určeno pro jeho tři dcery).

Ve starých historických dokumentech z 19. století se psalo, že se narodil r. 1605 a že jeho otec Augustin Efraim Heřman, který měl být zámožným kupcem a členem městské rady, údajně vlastnil obchod na Uhelném trhu. Jeho matka Božena (Beatrice) měla být dcerou Kašpara Redla, člena významné patricijské českobratrské rodiny utrakvistů, který se hlásil k povstalým stavům, jež se sešly na Univerzitě Karlově od 10. do 20. května 1618. Heřman starší měl být též horlivým stoupencem strany podobojí a měl se podílet na památné petici císaři, následkem čehož upadl v nemilost panovníkovu. Pak již o něm nebylo zřejmě žádných zpráv. Jeho žena se synem měli žít poté v Amsterdamu ve vyhnanství. Žádný z těchto údajů však nebyl nikdy doložen příslušnými dokumenty. Kdyby byl býval Augustin Efraim Heřman členem městské rady a měšťanem kteréhokoliv ze tří měst pražských, museli by o tom v Praze vědět. Při zkoumání pražských rejstříků nebylo jméno ani Augustina Efraima Heřmana, ani Kašpara Redla vůbec nalezeno.

Stejně zdroje udávaly, že Heřman měl výborné vzdělání a že ovládal bezvadně latinu, němčinu, francouzštinu, španělštinu, holandsčinu a angličtinu. V raném věku měl vstoupit do služeb Holandské západoindické společnosti (Dutch West Indies Co.) a v rámci svého zaměstnání navštívit Korsiku, Sardinii a Antily. Ve svém dopise novoamsterodamskému guvernérů Stuyvesantovi z r. 1654 prý Heřman uvedl, že byl zakladatelem trhu s tabákem ve Virginii již v r. 1629. Objevily se i zprávy o tom, že se Heřman 16. listopadu 1632 zúčastnil historické bitvy u Lutzeny mezi Švédy a císařským vojskem vedeným Albrechtem z Valdštejna, při níž švédský král Gustav II. Adolf přišel o život.

Kdy přesně se Heřman poprvé objevil v Novém Nizozemí, není známo. Již v r. 1633 se však měl nalézat ve společnosti Arenta Corssena, když Holanďané kupovali od indiánů pozemky v okolí dnešní Filadelfie, v místě zvaném Schuykill, kde byla časem postavena pevnost Beverside. Podle této zprávy se Heřman těšil veliké přízni tehdejšího novonizozemského guvernéra Van Twillera, jehož jménem byla výprava organizována. Během následujících deseti let pak nebylo o Heřmanovi žádných zpráv. Vysvětlovalo se to tím, že byl na různých obchodních cestách, tj. v Brazílii a Surinamu, a že se pak vrátil na určitý čas do Holandska.

První skutečně doloženou zprávou o jeho činnosti je jeho příjezd do Nového Amsterdamu v červnu r. 1644. Uvedl se jako zástupce velké amsterodamské firmy Peter Gabry & spol. Kromě zastupování zmíněné firmy vedl též samostatný obchod, jak bylo tehdy zvykem, a vlastnil majetek hned vedle skladiště patřícího Holandské západoindické společnosti.

V době (1889), kdy Tomáš Čapek uveřejňoval své články o Augustinu Heřmanovi v Pokroku západu, přihlásil se mu, jak Čapek píše, „horlivý čtenář“ Fr. Stanislav Hulicius ze Mšena pozoruhodným dopisem, v němž oznamoval, že se v Pamětní knize Mšena (litera D na listě 39) našel tento záznam: „Léta

Páně 1621, tu neděli před narozením Páně, odebral se v kruté zimě milý pastýř Abraham Herzman i se svou rodinou do vyhnanství města Žitavy. Šlechtná a zbožná manželka jeho se té potupy nedočkala, zemřela hořem před měsícem jeho odchodu... Před farou stál vůz, kdež už seděla rodina, totiž syn Augustin a tři dcerušky. Dříve než se průvod hnul, požehnal ctihodný pastýř lid svůj a kráčel pěšky. Lid počal zpívat píseň ‚Z hlubokosti mé těžkosti volám k Tobě, ó Pane‘ a doprovodil svého pastýře až do Bezdědic.“ Čapek z toho usoudil, není-li Augustin, o němž tato mšenská pamětní kniha píše, americkým Heřmanem, je to jistě podivuhodná shoda nejen jmen, ale i času. Neboť, je-li správná domněnka, že se Heřman narodil r. 1605, bývalo by mu bylo roku 1621 asi 16 let, což by se shodovalo se záznamem o jeho stáří. Toto by se též časově shodovalo s možností Heřmanovy účasti na jednání v Pensylvánii v r. 1633. Na základě této informace byla Čapkova teze tehdy všeobecně přijata.

Pozdější zkoumání holandských dokumentů však ukázalo, že zmínka o Heřmanově účasti při jednání s indiány v r. 1633 byla založena na špatné interpretaci originálního holandského textu, a je tedy téměř jisté, že se uvedených jednání Heřman vůbec nezúčastnil.

Dřívější tvrzení, že se Augustin Heřman narodil v r. 1605, se též ukázalo nesprávné. Na Heřmanově poslední vůli z r. 1684 se totiž našla ručně psaná latinská noticka „Aetatis 63“, znamenající, že mu bylo v té době pouze 63 let. Kdo byl autorem této poznámky a kdy byla poznámka učiněna, není známo. Jestliže je ona číslice správná, znamenalo by to, že se Heřman narodil až r. 1621. Ačkoliv toto samo o sobě není konečným důkazem, pozdější historici přijali zmíněnou noticku za věrohodnou a shodli se na tom, že se Heřman narodil spíše kolem r. 1621 než v r. 1605, jak se původně myslelo.

Dohady ohledně jeho narození byly jednou provždy vyřešeny náhodným nálezem v úřední knize accomarského okresu ve Virginii. Jde o přísěžné prohlášení Augustina Heřmana z 27. května 1667 ve věci stížnosti vdovy Anny Hackové, podruhé vdané za Nicholase Boota. Stížnost byla na jakéhosi Jamese Fookse pro nedodržení stavební smlouvy, při níž Heřman zřejmě Hackovou zastupoval. V tomto oficiálním a legálně ověřeném dokumentu Heřman v přítomnosti čtyř svědků výslovně prohlásil, že mu tehdy bylo kolem 44 let. Z tohoto nálezu jasně vyplývá, že se Heřman nemohl zúčastnit dříve zmíněného jednání s indiány v r. 1633, neboť v té době by mu bylo pouze deset let. Můžeme též vyloučit domněnku, že americký Heřman je totožný se synem mšenského evangelického faráře, neboť v r. 1621 Heřman nebyl ještě na světě.

V této souvislosti stojí za zmínku, že starší dějepisci udávali, že Heřman měl sestru Annu, která též žila v Novém Amsterodamu a později se provdala za obchodníka a správce Heřmanových plantáží George Hacka. Hackovi potomci byli tak hluboce přesvědčeni o svém pokrevním příbuzenství s Heřmanem, že se tím pyšnili v knize pojednávající o historii jejich rodu, a dokonce to uváděli na svých náhrobních kamenech. Toto je ovšem veliký omyl. Pozdější

výzkum sice potvrdil, že Hack byl Heřmanovým švagrem, avšak jeho žena Anna byla sestrou Heřmanovy ženy Jannetje Varlethové, a nikoliv sestrou Heřmanovou.

Závěrem možno říci, že veškeré zprávy pojednávající o Heřmanově životě a jeho činnosti před jeho příchodem do Nového Amsterodamu v r. 1644 jsou zcela nesprávné a vybájené.

Český „Vanderbilt“ v Americe

Po tragické bitvě na Bílé hoře odešlo z českých zemí do ciziny na tisíce exulantů, z nichž někteří se dostali až do Nového světa. Kromě legendárního Augustina Heřmana si zvláštní pozornost jistě zaslouží český exulant Frederick Philipse (1626–1702), jehož význam a bohatství by podle dnešních měřítek asi převýšily americké Vanderbilty.

Tak jako v případě Augustina Heřmana je i minulost Fredericka Philipse zahalena neproniknutelnou rouškou tajemství. Podle rodinné tradice byla rodina aristokratického původu a musela opustit Království české pro náboženské pronásledování. Před emigrací do Nového Amsterodamu v Americe se přechodně usadila v Holandsku.

Český rodopisec světového jména A. P. Šlechta došel k názoru, že Frederick Philipse byl pravděpodobně potomkem slavného českého rodu Vchynských (Kinských) z Vchynic, jmenovitě Filipa Mořice Vchynského, českého šlechtice podobojí. Byl nejmladším synem hraběte Viléma Vchynského z Vchynic, švagra a věrného přítele Albrechta z Valdštejna, který byl spolu s ním v Chebu zavražděn. O Vilémovi je známo, že byl nejvyšším lovčím Království českého a že v jeho rodě byl úřad nejvyššího lovčího dědičný. Z doložených informací vyplývá, že Filip Mořic uprchl se svými dvěma bratry do Holandska, kde veškeré stopy po něm mizí. Podle Šlechty si mohl Filip Mořic, jehož považuje za Philipsova otce, pozměnit jméno na Vrederyck Felypsen, jak se původně holandsky psalo. Změna jména se dá vysvětlit důvody bezpečnostními, neboť nad Vilémem, otcem Filipa Mořice, byla vyhlášena klatba a pak – kdo by v Holandsku uměl jméno Vchynský správně vyslovit! Vždyť i v Čechách přestali se Vchynští pro jazykové těžkosti psát svým původním jménem a psali se „Kinský“.

V rodině potomků Fredericka Philipse se uchoval zlatý řetěz posázený ametysty, démanty, rubíny a smaragdy, který měl představovat hodnotu nejvyššího lovčího Království českého, což by odpovídalo šlechtové teorii. O Philipsově českém původu podal svědectví ve svých pamětech slavný americký

diplomat John Jay, který zastával funkci prvního ministra zahraničních věcí v kabinetu prezidenta George Washingtona a později prvního předsedy Nejvyššího soudu Spojených států. Jeho informace musely být založeny na věrohodných zdrojích, neboť se oženil s praprapravnučkou Fredericka Philipse a navíc on sám byl s rodinou Philipsovou spřízněn. Jeho matka byla totiž vnučkou Philipsovy nevlastní dcery.

Kdy přijel Philippe do Nového světa, není přesně známo. Údajně přišel do Nového Amsterdamu s rodinou svého otce v r. 1647, snad na stejné lodi jako guvernér holandské kolonie Stuyvesant. Doklady však o tom nejsou žádné. Jisté je, že tam žil v r. 1653, neboť tehdy byl úředně pověřen odhadnout cenu majetku Augustina Heřmana, který vlastnil rozsáhlé pozemky na Manhattanu, poblíž Perlové ulice. Tato okolnost vyvolává dojem, že se tito dva čeští exulanti dobře znali.

Philipsové museli být zpočátku jistě chudí, neboť jejich majetek v Čechách byl zkonfiskován, a museli na sebe těžce vydělávat. Mladý Frederick se vyučil tesařem a podle pověsti se z něho stal zručný řemeslník. Jako oficiální tesař Západoindičké společnosti bezpochyby vydělával mnoho peněz. Jeho stavitelské schopnosti byly velmi oceňovány, všeobecně se mu říkalo Stuyvesantův „architekt-stavitel“.

Řemeslo však brzy opustil a dal se do obchodování. Částečně vlastním přičiněním a částečně svými sňatky se dvěma bohatými vdovami nabyl Philippe v poměrně krátké době velikého jmění a časem se stal nejbohatším mužem v celém Novém Amsterdamu. Spoluosadníci ho právem nazývali „českým obchodním princem“ (Bohemian Merchant Prince), jak se dovídáme z knihy paměti Johna Jaye.

V r. 1693 bylo jeho panství královskou chartou povýšeno na manství nescoucí jméno „Manor of Philipseborough“, s veškerými lordskými privilegii. Manství zahrnovalo dnešní město Yonkers a 150 čtverečních mil pozemků. Jeho původní sídlo se od renovace v r. 1867 využívá jako městská radnice. Jeho ostatní pozemky, známé pod jménem Fredericksborough či Sleepy Hollow, měly rozlohu 240 čtverečních mil. Zde v r. 1683 postavil Philippe kamennou tvrz („Philipse Castle“) jako ochranu před indiány. V r. 1699 dal vystavět naproti tvrzi na vlastní útraty a podle svého plánu velký kostel, který je považován za nejstarší církevní budovu ve státě New York. Tento kostel později zvětšil ve své knize slavný americký spisovatel Washington Irving. Kromě tohoto majetku vlastnil Philippe ještě pozemky ve státě New Jersey.

Frederick Philippe vedl rozsáhlé obchody s pěti indiánskými kmeny a jeho lodi zajížděly k západoindičkým a východoindičkým ostrovům, rovněž na Madagaskar. Kromě zboží převážel i otroky z Afriky a říkalo se o něm též, že dokonce obchodoval i s piráty. Vlastnil také továrnu na výrobu indiánských korálků, známých pod názvem vampum.

V r. 1674 byl jeho majetek odhadován na 80 000 holandských guildců, což bylo na tehdejší dobu obrovské jmění, ale jen zlomek toho, co vlastnil

na sklonku života. Podstatná část jeho bohatství spočívala v pozemcích, jejichž rozloha přesahovala 250 000 akrů.

Když se Nové Nizozemí stalo anglickou provincií, Philipse se novému režimu dokázal přizpůsobit. Takticky se vyhýbal všem politickým kontroverzím a byl přítelem každého královského guvernéra, od Androse po Bellomonta, a po dvacet let byl členem guvernérské rady. Philipsové žili v opravdovém přepychu. Jak se sluší a patří na lordy, měli svoji honitbu a rybolov, četné služebnictvo, zkrátka vedli život vpravdě šlechtický.

Frederick Philipse zemřel v New Yorku dne 6. listopadu 1702 ve věku osmdesáti let. Dědičný titul lorda automaticky přešel z generace na generaci na mužské potomky rodu.

Rada původních budov na Philipsově panství, jmenovitě kamenný dům s mlýnem a přístavní mola v Tarrytownu, New York, a palác v Yonkers, New York, byla zachována dodnes, renovována a stojí za podívání.

Rodinná pouta mezi Augustinem Heřmanem a Frederickem Philipsem

K nejvýznamnějším americkým kolonistům sedmnáctého století patřili dva čeští přistěhovalci, Augustin Heřman (1621–1686) a Frederick Philipse (1626–1702), kteří pobývali ve stejnou dobu v Novém Amsterdamu. Vzhledem k tomu, že oba byli českého původu, můžeme se domnívat, že se znali. O tom svědčí například skutečnost, že Frederick Philipse byl r. 1652 pověřen, aby posoudil hodnotu Heřmanova majetku v okolí Perlové ulice na Manhattanu.

Je tu ještě další důvod, který tuto úvahu podporuje. Při genealogickém výzkumu potomků těchto dvou pozoruhodných exulantů zjišťujeme, že mezi jejich rodinami existoval příbuzenský vztah. Jak je znázorněno v dole uvedeném diagramu, Heřmanova rodina byla spřízněna s Philipsem přes Heřmanovu ženu Jannetje, roz. Varlethovou.

Jannetje Varlethová (*cca 1621) byla dcerou holandského emigranta a obchodníka Caspara Varletha (1591–1662) a jeho ženy Judithy. Jannetje měla nejméně šest sourozenců, jmenovitě bratra Mikuláše a sestry Marii, Kateřinu, Judithu, Sáru a Annu. Její sestra Marie (1627–1702) byla třikrát vdaná. Se svým druhým manželem Paulusem Schrickem měla dceru Susannu (*1663), která se provdala r. 1681 za kapitána Anthonyho Brockholsta, který v r. 1683 sloužil jako výkonný guvernér New Yorku. S Brockholstem měla devět dětí, a sice Marii, Henryho, Antonína (1), Antonína (2), Judithu, Jenneken, Antonína (3), Susannu a Johannu.

Susanna Brockholstová (*1696) si r. 1720 vzala za manžela Philipa Frenche (*1697), syna obchodníka a newyorského starosty stejného jména. Frenchova matka Annetje Phillipsová (*1667) byla dcerou Heřmanova soukmenovce Fredericka Philipse (1628–1702).

Druhá dcera Antonína Brockholsta, Johanna Brockholstová (*1700), se provdala v r. 1719 za vnuka zmíněného Philipse, jehož jméno bylo též Frederick Philipse (1695–1751). Stojí za zmínku, že jejich dcera Mary Philipsová (1730–1825) dala košem Georgi Washingtonovi, když ji požádal o ruku. Ale o tom na jiném místě.

Augustin Heřman zřejmě udržoval s rodinou Caspara Varletha dosti úzké styky. Jedna z prvních zmínek o Varlethově rodině v Novém Amsterdamu souvisí přímo s Heřmanem, a to ze dne 17. července 1647, když Augustin Heřman zastupoval dceru Caspara Varletha, Catherine Varlethovou, proti Davidu Provoostovi, ve věci dědictví.

V r. 1652 se další Casparova dcera, Anna Varlethová, kterou historici často mylně považují za sestru Augustina Heřmana, provdala za dr. Georga Hacka (1620–1665), významného lékaře působícího ve Virginii. Týž rok došlo k nějakému nedorozumění mezi ní a Augustinem Heřmanem ohledně tabáku, který jí Hack zaslal do Nového Amsterdamu. Pro vysvětlenou dodáváme, že po jejich svatbě dr. Hack pokračoval ve své lékařské praxi ve Virginii, zatímco jeho žena Anna se věnovala obchodování v Novém Amsterdamu. Anna Varlethová byla zřejmě velmi schopnou obchodnicí a v pozdějších letech se její jméno často vyskytuje ve spojitosti s Heřmanovým obchodem. Z dochovalých záznamů vyplývá, že spolu nejen obchodně spolupracovali, ale že jeden druhému pomáhali při soudních sporech i v jiných nesnázích.

Poté co Heřman přesídlil do marylandské provincie, Hackova rodina se zřejmě rozhodla ho tam následovat. A když dne 17. září 1663 Augustin Heřman žádal marylandské zastupitelstvo o naturalizaci své rodiny, zahrnul do ní též manželé Hackovy a jejich děti. K jednání o této záležitosti došlo však až v r. 1666, mezitím George Hack zemřel. Z archivního záznamu se dovídáme, že naturalizace byla udělena „Augustinu Heřmanu z Prahy v Království českém, jeho pěti dětem, jakož i Anně Hackové, narozené v Amsterdamu v Holandsku, a její synům Jiřímu a Petrovi Hackovi, kteří se do této provincie nastěhovali a již v ní delší dobu žijí“.

V r. 1654 Augustin Heřman pomohl Marii Varlethové (1627–1702), další dceři Caspara Varletha, utéct z Nového Amsterdamu do Nové Anglie, aby se mohla provdat za svého prvního muže Johanna Van Beecka, když jim v Novém Amsterdamu nebyly uznány ohlášky, původně oznámené v sousedním Gravesendu na Long Islandu. Holanďané v té době vyžadovali od všech příslušníků kolonie, kteří v ní měli domicil, vyvěšení svatebních ohlášek v Novém Amsterdamu a jejich schválení místními církevními úřady. S pomocí A. Heřmana, jenž byl dobře obeznámen s anglickými zákony, pak svatební obřad proběhl v anglické kolonii v Greenwichi, Connecticut, před smírčím soudem (Jus-

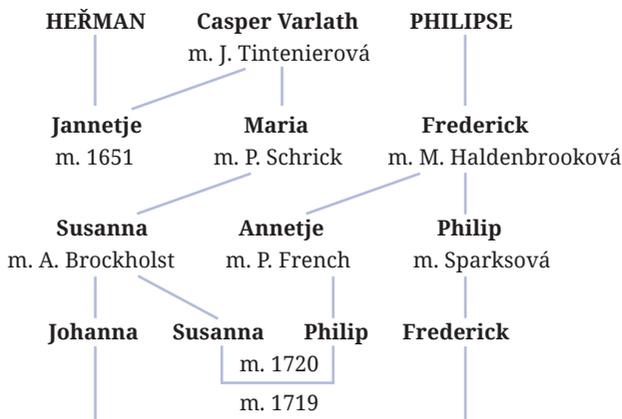
tice of the Peace). Tím věc nebyla však zcela ukončena, neboť se do věci zamíchal tehdejší guvernér holandské provincie Petrus Stuyvesant, který proti mladým manželům poštval městské zastupitelstvo Nového Amsterdamu, výsledkem bylo neuznání Hackova sňatku. Věci jistě nepomohla okolnost, že Stuyvesant neměl Augustina Heřmana moc v lásce. Po různých tahanicích se věc sama vyřešila následující rok předčasnou Beeckovou smrtí rukou indiánů. Marie se pak provdala za Pauluse Schricka, čímž byla záležitost jednou provždy uzavřena.

Casparův syn Mikuláš (1622–1675) pravděpodobně přišel do Nového Nizozemska se svým otcem a po nějaký čas žil s rodinou v Hartfordu. První zmínka o jeho pobytu v Novém Amsterdamu je z 1. ledna 1651, ze křtin jeho synka Abrahama. Po smrti své první ženy Suzanny Jillové se r. 1656 oženil podruhé, vzal si Annu Stuyvesantovou, vdovu po Samuelu Bayardovi a sestru guvernéra Stuyvesanta. Jejich sňatek přinesl Varlethovi významné osobní výhody a dopomohl mu k získání předních pozic ve veřejném životě Nového Amsterdamu. Již v dubnu 1657 ho guvernér jmenoval na místo komisaře importu a exportu a hned poté byl přijat mezi „burghery“ (měšťany). V dubnu 1658, po složení přísahy věrnosti, byl přijat do úřadu kolektora vývozních a dovozních cel z Nové Anglie a Virginie. V únoru 1660 guvernér Stuyvesant vyslal Varletha spolu s kapitánem Newtonem jako své zástupce do Virginie, aby zjistili, zda v Marylandu hrozí Holanďanům nebezpečí na Jižní řece (Delawarská řeka), přičemž od guvernéra dostali jasné instrukce, aby plně využili „pomoci a jazyka Augustina Heřmana“. Tato noticka naznačuje, že v té době vztahy mezi Stuyvesantem a Heřmanem byly značně přátelštější, než tomu bylo v dřívějších letech. Týž Varleth byl později jedním z komisařů, kteří podepsali v září 1664 články kapitulace po porážce Nového Nizozemska s Brity.

Zda měl Heřman nějaké vazby s další dcerou Caspara Varletha, Judithou (1629–1711), není známo. Juditha žila nějaký čas se svými rodiči v Hartfordu v Connecticutu a v r. 1662 byla uvězněna pro „podezření z čarodějnic-tví“. Guvernér Stuyvesant za ni intervenoval u soudu v Hartfordu, čímž ji pravděpodobně zachránil před možnou popravou, což bylo tehdy zvykem. V r. 1666 se Juditha provdala za Mikuláše Bayarda, syna Samuela Bayarda a dříve zmíněné Anny Stuyvesantové, sestry novonizozemského guvernéra.

Při čtení těchto příběhů je vidět, že život v koloniální Americe 17. století nebyl právě lehký. Kromě nelehké práce, primitivních poměrů a neustálého nebezpečí se strany indiánů a nepřátelských sousedících kolonií se obyvatelé museli vypořádat s platnými společenskými normami a zvyklostmi. Soudní pře v Novém Amsterdamu byly na denním pořádku, zdá se, že tam bylo téměř národním zvykem, aby jeden soused žaloval druhého. Strávit několik dní ve vězení nebylo též nic neobvyklého. Neubráníl se tomu ani Augustin Heřman, ani věhlasný kvaker a zakladatel pensylvánské provincie William Penn. Ačkoliv mnozí američtí kolonisté přicházeli do Nového Světa z náboženských důvodů, naprostá náboženská svoboda v tehdejších koloniálních dobách tu též nebyla, což je zřejmé i z tohoto textu.

Z GENEALOGIE RODU A. HEŘMANA a F. PHILIPSE¹⁾

Kráska, která dala Washingtonovi košem

Oficiální historie o zakladateli americké nezávislosti a prvním prezidentovi Spojených států vesměs mlčí o jeho první lásce, do které se mladý George Washington tak šíleně zamiloval, že ji takřka při prvním setkání požádal o ruku. Ona jeho nabídku údajně odmítla. O tom, že se tak skutečně stalo, však svědčí několik zachovaných svědeckých výpovědí, navíc se tato pověst tradovala v rodině z generace na generaci.

Kdo byla ta dívka, která si troufla dát košem urostlému a pohlednému mladíkovi s aristokratickými předky a nepochybně slibnou budoucností? Nebyl to nikdo jiný než spanilá Mary Philipsová z Philipsova manství na Hudsonu ve státě New York, jejíž předkové pocházeli z české šlechty. Její pradědeček Frederick Philipse se přistěhoval do Nového Amsterdamu (nynějšího New Yorku) v r. 1640. O jeho českém původu podal svědectví ve své autobiografii sám John Jay, proslulý americký státník, který byl s rodinou blíže zpřízněn.

Philipse přišel do Ameriky bez jakýchkoliv prostředků a přátel, a musel si proto těžce vydělávat. Díky svým schopnostem a energii brzy nesmírně zbohatl a jeho rozsáhlé panství bylo časem Královskou chartou povýšeno na manství, se všemi příslušnými lordskými privilegii.

¹⁾ m. je zkratka pro „married“, značí svatbu

Uprostřed panství si vystavěl palác obklopený stromovým z cizozemských štěpů a vydával obrovské sumy na neustálé zdokonalování a zlepšování své rezidence i okolních zahrad a parků. Otec Mary Philipsové, lord Frederick Philipse druhý, pokračoval v zušlechťování a zvelebování svého majetku vskutku velkoryse a ve velkém měřítku a na svém manství, známém pod jménem Philipsborough, panoval po způsobu evropských feudálů.

V tomto prostředí se 5. července 1730 narodila a poté vyrůstala Mary Philipsová. Podle svědeckých výpovědí byla obdařena neobyčejnou krásou a půvabem, měla pronikavé tmavé oči a a černé vlasy, majestátní a laskavé chování.

V zimě r. 1756 pobývala Mary u svého švagra Beverley Robinsona v New Yorku a poprvé se zde setkala s Georgem Washingtonem, spolužákem a přítelem Robinsonovým, který byl právě v tu dobu též jeho hostem. Washingtonovi bylo tehdy 24 let a měl již za sebou těžké vojenské operace ve francouzské a indiánské válce. Sloužil ve štábu generála Braddocka jako jeho pobočník. Mezi indiány měl pověst člověka „s kouzelnou mocí“, jehož se nedotknou žádné střely.

Půvaby Mary Philipsové natolik očarovaly srdce mladého důstojníka, že jí hned vyznal lásku a nabídl manželství. Mary Philipsová však jeho náklonnost nesdílela a jeho ruku odmítla. Washington byl jistě hluboce uražen, ale zřejmě svoji neopětovanou vášeň před ostatními utajil a nečekaně opustil pohostinnou střechu svého přítele. Odjel do Bostonu za svými záležitostmi, avšak na zpáteční cestě se u Robinsona v New Yorku opět zastavil. Je jisté, že tehdy se mu už Washington se svým tajemstvím svěřil. Robinson ho pak pravidelně informoval o každé důležité události, která se Mary týkala.

V lednu 1758 se Mary Philipsová provdala za kapitána Rogera Morrise, mladého důstojníka z pluku generála Braddocka, tudíž druha George Washingtona. Mladí Morrisovi si vystavěli překrásnou rezidenci na okraji New Yorku, jež za americké revoluce propadla konfiskaci a stala se hlavním vojenským stanem generála Washingtona.

Při rozmluvě s potomky Mary Philipsové-Morrisové byla položena otázka, jaký by byl asi osud, kdyby se byla provdala za Washingtona místo za Rogera Morrise. Odpověď, která na sebe nedala dlouho čekat, byla s jistotou douškou cynismu asi taková, že „by se Washington nikdy nestal zrádcem a vůdcem rebelie. Při svém velkém vlivu, jaký měla na každého ve svém okolí, Mary Philipsová by Washingtonovi nic podobného nedovolila a rebelii tak zabránila“.

Mary Philipsová-Morrisová zdědila po svém otci obrovský majetek, nejen ve Westchestru, ale i v putnamském okrese státu New York. Za americké revoluce na ni padlo podezření, že je lojalistkou, tj. přívrženkyní anglického krále. Byla jednou ze tří žen obviněných z velezrady a na podzim r. 1776 jí zabavili majetek. Při četbě této historie se člověk neubrání podezření, že toto

nařčení ze zrady a konfiskace majetku nějak souviselo s jejím odmítnutím ruky mladého Washingtona a že to byla částečně jeho pomsta.

Mary Philipsová-Morrisová musela s rodinou uprchnout do Beverly na Hudsonu, na venkovské sídlo svého švagra. V r. 1809 byly její děti nuceny všechno, co jim ze zbytku majetku zůstalo, prodat Johnu Jacobu Astorovi za směšnou částku sto tisíc dolarů. Mary Philipsová se pak odebrala do Anglie, kde byla dodatečně ještě kompenzována částkou 17 000 anglických liber. V Anglii také zemřela, a sice 18. července 1825 v pozhnaném věku devadesáti pěti let.

Signatář americké konstituce z české krve

O českém přistěhovanci do Ameriky Augustinu Heřmanovi se ví, že po sobě zanechal celou řadu významných potomků. Není však obecně známo, že mezi ně též patřil signatář americké ústavy. Jde o Richarda Bassetta z Delaware, který byl Heřmanovův přímý praprapravnuk. Jeho rodokmen je znázorněn níže.

Richard Bassett se narodil 2. dubna 1745 ve vesničce Bohemia Ferry v okrese Cecil ve státě Maryland, v rodině Arnolda a Judithy, roz. Thompsonové. Jeho otec, majitel krčmy, opustil ženu a dva syny, když byl Richard ještě malý. Jeho matka byla pravnučkou Augustina Heřmana, původního vlastníka obrovského panství nesoucího jméno „Bohemia Manor“, což by se dalo přeložit jako „České panství“. Brzy poté co otec odešel, ujal se role otčíma Petr Lawson, který se však s jeho matkou nikdy neoženil.

Mladý Richard studoval soukromě práva u soudce Roberta Goldsborougha v okrese Dorchester v Marylandu. V r. 1770 dostal licenci k praktickování práva ve státě Delaware a otevřel si advokátní kancelář v městečku Dover. Záhy se podílel na veřejné činnosti a na počátku americké revoluce se stal členem bostonské podpůrné komise a kapitánem delawarské místní miliční jednotky zvané „Dover Light Horse“.

O Vánocích roku 1774 se oženil s Annou Ennalsovou, členkou distinguished rodiny z dorchesterského okresu. V manželství se jim narodily tři děti: Richard, Anna a Marie.

V prvních dnech americké revoluce, v červnu 1776, názory občanů ve všech třech delawarských okresech (New Castle, Sussex a Kent) kolísaly z jedné strany na druhou, pokud šlo o americkou nezávislost, a temperamenty na obou stranách snadno vzplály. Ti, kteří byli pro úplné rozbití vztahů s Anglií, se spojili pod vedením plukovníka Johna Hasleta z Milfordu, zatímco

konzervativci stáli na straně dr. Charlese Ridgelyho a Richarda Bassetta z Doveru. Jedna událost stíhala druhou a 9. června byly obě frakce připraveny k boji. Chladnější hlavy však nakonec převládly a všeobecné konfrontaci bylo zabráněno.

Po vyhlášení nezávislosti se delawarští delegáti sešli v srpnu na První delawarské státní konstituční konvenci. Bassett stál na straně konzervativní skupiny z Kentu, která ovládla konvenci. V letech 1776–1786 byl členem bezpečnostní rady a sloužil v obou sněmovnách státní legislativy.

Za hranicemi státu Bassett reprezentoval stát Delaware v r. 1786 na konvenci v Annapolis a následující rok opět na celonárodní konvenci ve Filadelfii, na niž se formovala americká konstituce. Bassett byl jedním z prvních delegátů, kteří americkou ústavu podepsali. Stát Delaware byl též prvním státem, který jednomyslně přijal americkou ústavu, a Bassett hrál klíčovou úlohu na státní ratifikační konvenci.

Projevill svůj konzervatismus, když oponoval federálnímu právu veta proti zákonným právům státním. Při té příležitosti ho charakterizovali jako „muže zdravého rozumu, který díky své umírněnosti dovede být zticha“.

Dne 4. března 1789 byl Bassett zvolen prvním ze dvou amerických senátorů za svůj stát. Mohl se též chlubit tím, že jako první senátor odevzdal svůj hlas pro návrh přemístit hlavní město Spojených států za řeku Potomac. Jako pravý konzervativce však hlasoval proti Hamiltonovu plánu, aby federální vláda převzala zodpovědnost za státní dluhy. V r. 1791 byl delegátem Druhé delawarské státní konstituční konvence.

Koncem roku 1793 rezignoval na svou funkci, aby mohl přijmout jmenování soudcem delawarského hlavního civilního soudu (Court of Common Pleas). Jeho zeť Joshua Clayton byl tehdy guvernérem státu Delaware.

V říjnu 1798 byl Bassett kandidátem federalistů na místo guvernéra proti společné kandidátce demokratů a republikánů s Davidem Hallem. Konzervativci byli tehdy ve většině, a tak Bassett snadno ve volbách zvítězil. Za jeho administrace bylo černochoům poprvé povoleno svědčit u delawarských soudů v kriminálních případech. V prezidentských volbách hrál Bassettův druhý zeť, kongresman James Bayard, klíčovou roli při zvolení Thomase Jeffersona prezidentem.

Odcházející prezident John Adams skutečně v poslední chvíli své pověstné „půlnoční jmenování“ svých přívrženců do různých vládních pozic, mezi nimi i jmenování Bassetta federálním soudcem Třetího obvodního apelačního soudu. Nato Bassett v únoru 1801 náležitě rezignoval na svou guvernéřskou funkci, aby mohl přijmout soudcovské místo. Byl jedním z delawarských prezidentských volitelů, kteří v r. 1796 hlasovali pro Adamse. Byla to pak pouze otázka času, než se nová administrace rozhodla jednat. V dubnu 1802 zrušila mnohá z Adamsových jmenování, mezi nimi i Bassettovo, který poté odešel na odpočinek.

Jak se Bassett blížil k šedesátce, stále více a více se zhloubával do náboženství. Rozhodnutí přestoupit na metodistickou víru bylo rozhodujícím

faktorem v jeho dalším životě. Stal se osobním přítelem biskupa Francise Asburyho, kterého poslal John Wesley v r. 1771 do Ameriky. V době revoluce byli stoupenci metodistů podezíráni, že stojí na straně lojalistů. Bassettovo přátelství s metodisty na něj vrhlo špatné světlo, takže se ho lidé začali i stranit.

Přes toto vše přispěl Bassett svým časem i jménem na revoluční hnutí amerických kolonistů.

Často hostil na svém panství „apoštoly“ nového náboženství a poskytl jim značný obnos na výstavbu nového kostela v Doveru. Pravidelně se účastnil velkých shromáždění metodistů a sám dva takové mítinky na svém „Bohemia Manor“ v letech 1808 a 1809 sponzoroval.

Během své kariéry Bassett politické názory v porovnání se svým dřívějším smýšlením podstatně změnil. V r. 1776 se z neústupného konzervativce nakonec stal pacifista. Zastával také mnohé z názorů kvakerů, které počítal ke svým přátelům. Byl proti otroctví a sám dal všem svým otrokům svobodu. Byl též proti soubojům a věřil v hnutí penitenciářů.

Vzhledem to byl poněkud zavalitý člověk střední postavy, který chodil elegantně oblečen a udržoval rozsáhlé společenské styky. Byl nesmírně zámožný a často hostil přátele na svých třech rezidencích, na svém panství „Bohemia Manor“, ve Wilmingtonu či v Doveru.

Richard Bassett zemřel 15. září 1815 ve věku sedmdesáti let. Byl pochován pod kaštany na kopečku nad vinoucí se „Českou řekou“ na svém milovaném panství „Bohemia Manor“.

RODOKMEN RICHARDA BASSETTA²⁾

Augustine Heřman bohemiensis 1621–1686

m. 1651 Jannetje Varlethová

Judith Heřmanová 1660–1761

m. 1680 John Thompson 1650–1702

Richard Thompson 1680–1775

m. 1706 Magdalene Bouchelleová

Judith Thompsonová 1707

m. 1722 Arnold Bassett

Richard Bassett 1745–1815

²⁾ m. je zkratka pro „married“, značí svatbu

Americký ministr zahraničních věcí po Jeffersonovi

Podle americké ústavy přísluší největší výkonná moc po prezidentovi ministru zahraničních věcí, který je zodpovědný za zahraniční politiku Spojených států. V případě nutnosti je ministr zahraničních věcí čtvrtý v pořadí, který může nastoupit na prezidentské místo, tj. po viceprezidentovi, mluvčím dolní sněmovny a předsedovi senátu pro tempore. Prvním ministrem zahraničních věcí byl Thomas Jefferson, po jehož odstoupení George Washington jmenoval na jeho místo Edmunda Randolpha, který byl po své matce českého původu. Byl přímým prapravnukem pověstného Augustina Heřmana, který se přistěhoval do Ameriky koncem první poloviny sedmnáctého století.

Edmund Jennings Randolph se narodil dne 10. srpna 1753 ve Virginii, nedaleko Williamsburgu, v rodině Johna Randolpha a Ariany, roz. Jenningsové. Navštěvoval College of William and Mary, poté studoval soukromě práva pod vedením svého otce, který byl právním zástupcem krále ve Virginii. Jeho otec byl loajalistou, a proto musel v srpnu 1775 se svojí ženou a dcerami uprchnout do Anglie. Mladý Edmund, jenž byl náruživým stoupencem americké revoluce, zůstal v Americe, kde se ho ujal jeho strýc Peyton Randolph, předseda Kontinentálního kongresu. Na základě doporučujících dopisů od předních Virginianů pak generál Washington jmenoval dvaadvacetiletého Edmunda svým pobočníkem (aide de camp). V prvních dnech revoluce se Randolph účastnil bojů při obléhání Bostonu Brity.

Po náhlé smrti svého strýce se Edmund vrátil do Williamsburgu, aby se staral o své pozemky. Tehdy se též oženil s Elizabeth Nicholasovou, dcerou státního pokladníka Roberta Cartera Nicholase. Ve věku 23 let se stal nejmladším členem Státní virginské konvence, kde se podílel na koncipování „návrhu na vyhlášení práv“ (Bill of Rights) a formování státní virginské konstituce.

Později byl na základě nové státní konstituce zvolen státním prokurátorem Virginie a kromě toho se stal též starostou města Williamsburg. Na jaře 1779 byl zvolen delegátem do Kontinentálního kongresu (1779–1782), ale funkci státního prokurátora Virginie si ponechal. Byl činný v komisi pro zahraniční otázky a využil svého vlivu ve prospěch návrhu pro dovozní clo.

V r. 1782 rezignoval, aby se mohl věnovat péči o své nové statky, které podědil po strýci Peytonovi. Musel tehdy též zaplatit dluhy po svém otci, který zemřel v Anglii v r. 1783. Použil na to příjmy ze své soukromé advokátní praxe.

Připojil se k hnutí, které usilovalo o revizi konfедераční ústavy (Articles of Confederation) a v r. 1786 vedl virginskou delegaci na konvenci v Annapolis, kde se přičinil o svolání federální konstituční konvence ve Filadelfii v příštím roce. V letech 1786–1788 zastával též úřad guvernéra státu Virginie.

V r. 1787 Randolph jako vedoucí virginské delegace předložil na federální konstituční konvenci svůj známý „Virginský plán“ a sehrál klíčovou roli v komisi, která formovala americkou konstituci. Hlavně jeho zásluhou se této památné konvence osobně zúčastnil i generál Washington.

V debatách o plánované ústavě Randolph oponoval myšlence na jediného výkonného představitele federace v osobě prezidenta. Dával přednost utvoření tříčlenné výkonné komise.

Byl proti tomu, aby měl prezident právo na znovuzvolení, a také proti jeho pravomoci amnestie. Podobně oponoval zřízení úřadu viceprezidenta a nesohlasil s tím, aby státy byly reprezentovány dvěma senátory, bez ohledu na počet obyvatelstva. Na druhé straně prosazoval návrh, aby federální vláda měla dostatečnou pravomoc zabránit jednotlivým státům zavádět zákony, které byly prohlášeny za protiústavní. Tímto jeho návrhem bylo odstraněno slovo „otroctví“ z americké konstituce.

Není bez zajímavosti, že konečná verze americké ústavy se v mnohém podobá návrhu, který sám Edmund Randolph původně připravil. Přesto odmítl konečný dokument podepsat, neboť se domníval, že není dostatečně „republikánský“, a chtěl, aby se k němu vyjádřili jednotliví občané. Randolphovi šlo zejména o větší ochranu státních práv i práv pro jednotlivce.

Když však došlo ke kritickému okamžiku na státní konvenci r. 1788 a stát Virginie měl hlasovat o schválení dokumentu, Randolph společně s Madisonem a Marshalllem prosazoval jeho ratifikaci, neboť šlo o zásadní otázku, zda má existovat „Unie“, nebo „žádná Unie“.

V r. 1788 rezignoval z guvernérského úřadu a stal se členem Státní sněmovny Virginie, aby se mohl zúčastnit kodifikace zákonů ve Virginii v letech 1788 a 1789.

Když se nově zvolený prezident George Washington ujal r. 1789 svého prezidentského úřadu, jmenoval Randolpha, který byl v té době jeho osobním advokátem, na místo prvního ministra spravedlnosti. Po rezignaci Thomase Jeffersona z funkce ministra zahraničních věcí v prosinci 1793 Washington vybral Randolpha za jeho nástupce. V té době Anglie a Francie byly ve válečném stavu a Amerika byla rozdělena v názorech, kterou stranu podporovat. Randolph měl velmi těžkou úlohu udržovat v této delikátní situaci neutrální stanovisko. Zasloužil se o přípravu tzv. „Jayovy smlouvy“ (Jay Treaty) s Anglií, zatímco udržoval normální vztahy s Francií, a v r. 1795 připravil půdu pro podepsání Pinckneyovy smlouvy se Španělskem.

Randolphovy vládní služby skončily jeho rezignací v srpnu 1795, když byl nespravedlivě nařčen, že byl ochoten přijmout úplatky od Francouzů jako odměnu za ovlivnění americké vlády proti Angličanům. Později bylo prokázáno, že šlo o lež, a francouzský vyslanec své obvinění odvolal. Po rezignaci se Randolph vrátil ke své soukromé advokátní praxi do Richmondu.

Edmund Jennings Randolph zemřel v Millwoodu ve Virginii dne 13. září 1813.

Z církevního života

Ve znamení kříže

Jan z Prachatic – světec Ameriky

Papežským prohlášením z r. 1977 se stal český rodák John Nepomucene Neumann prvním americkým mužským světcem. Pocházel z jižních Čech, které se již dříve proslavily v dějinách celou řadou vesměs nábožensky založených Janů, počínaje sv. Janem z Nepomuku, Janem Husem a Janem Žižkou až po Jana Sladkého Kozinu.

„Prostý biskup“, jak mu jeho svěřené stádo věřících v diecézi filadelfské všeobecně říkalo, se narodil v Prachaticích 28. března 1811 jako třetí ze šesti dětí české matky Anežky Lebisové a bavorského otce, který se přistěhoval do Čech za napoleonských válek v r. 1802, Filipa Jana Neumanna. Němci si ho proto chtěli hned přivlastnit, avšak jak víme z výpovědí jeho současníků, Jan Nepomucene Neumann se považoval za Čecha a jeho mateřštinou byla čeština.

Neumannova matka lámala němčinu jen s obtížemi a mladý Jan se de facto naučil německy až ve škole. V této souvislosti je třeba uvést, že Neumannovi mívali českou služebnou Kateřinu Drobnou, která s nimi žila jako člen rodiny. Starala se o děti a německy zřejmě vůbec neuměla. Podle jejího dopisu se u Neumannů zpravidla mluvilo jen česky. Z Neumannovy autobiografie se dovídáme, že jeho kmotr, starosta města Jan Marek, mu dal jméno Jana Nepomucenského „ke cti tohoto slavného patrona české země“.

Neumannova rodina byla velice zbožná. Matka chodila denně do kostela a často se postila. Jak jen trochu povyrostl, začal Jan ministrovat. V sedmi letech šel k první zpovědi a rok nato byl díky svému nadání a výtečné znalosti katechismu připuštěn k biřmování. Ve své autobiografii přiznává, že nemůže říci, že by od dětství cítil náklonnost ke kněžství, „ovšem doma jsem měl maličký olovený oltář, skoro denně jsem ministroval při mši svaté, ale moje představa o kněžství byla příliš vysoká, než aby se mi zdálo dosažitelným“.

V r. 1823 začal chodit na piaristické gymnázium v Českých Budějovicích, kde ho zpočátku dost otrávil suchost a fádnot jeho profesorů náboženství, takže vážně pomýšlel na to, že studia zanechá. Dal se však matkou přemluvit a pokračoval dále. V následujících letech se již s velkým zájmem oddával studiu přírodních věd, a když přišla chvíle rozhodování, zda má volit pro svou dráhu teologii, právo, nebo medicínu, přiklonil se k medicíně. Byl by tím nesmírně potěšil svého otce, ovšem byla to opět jeho pobožná matka, která měla poslední slovo a Jana přesvědčila, aby si podal žádost o přijetí do semináře. Byl přijat téměř obratem pošty. Od té doby již ani nepomyslel na medicínu a vzdal se skoro úplně i studia fyziky a astronomie, jimž předtím dával přednost. V r. 1831 nastoupil do semináře v Budějovicích a tak dobře prospíval, že na konci prvního roku byl jedním z mála, kteří získali tonzuru a nižší vysvěcení.

Studium sv. Pavla a čtení dopisů z ciziny, hlavně misionáře Baragy, tehdy již misionáře u indiánů v Severní Americe, byly podnětem vážné úvahy stát se misionářem a odjet do Ameriky. Protože se domníval, že znalost cizích jazyků je nutným předpokladem k realizaci tohoto plánu, rozhodl se odejít do Prahy, kde měl budějovický seminář několik fundací. Ačkoliv později arcibiskup seminaristům zakázal chodit na univerzitní jazykové přednášky a teologické studium v Praze nebylo též takové, jaké je Jan očekával, byl pro něho dvouletý pobyt v Praze dobou nesmírného duchovního a asketického růstu. Z jeho úmyslu odejít do Ameriky a stát se misionářem neměla Neumannova rodina velkou radost. Skutečnost, že v Budějovicích byl nadbytek katolických kněží, což též znamenalo, že nemohl být hned vysvěcen na kněze, však jeho odchod z Čech uspišila.

Neumann dorazil do New Yorku v červnu 1836. Měsíc po svém příchodu byl vysvěcen na kněze a druhý den již sloužil mši svatou za děti, které připravoval k přijetí svátosti. Měsíc poté se usadil na své první farnosti ve Williamville nedaleko Buffala, New York. V té době se též seznámil s redemptoristy v Buffalu a Rochestru a v r. 1840 se rozhodl vstoupit do jejich řádu jako řeholník.

Po čtyřech letech misijní práce jako kněz newyorské diecéze se Neumann dle příkazu svých redemptoristických představených odebral r. 1840 do Pittsburgu, odkud za rok přešel do Baltimoru a za další tři roky zpět do Pittsburgu, kde setrval tři léta. Nakonec se zase vrátil do Baltimoru, kde zastával všechny možné řádové funkce v době nepřítomnosti svých představených, kteří trávili většinu času v Evropě.

Svou prostou zbožností si získával stoupence a nové věřící široko daleko. A právě jeho zbožnost a horlivost při plnění církevních povinností a do jisté míry i jeho učenost a polyglotní znalosti přispěly v padesátých letech 19. století k jeho jmenování biskupem filadelfské diecéze. Tehdy to byla největší diecéze v celé Americe – s 200 000 římskými katolíky. Když se o tom Neumann poprvé doslechl, byl z toho velmi nešťastný a hned žádal svého provinciála, aby tomu zabránil, a se slzami v očích též prosil svého arcibiskupa, aby k tomu nedošlo. Papež Pius IX. však trval na svém a oficiálně vydal bulu o Neumannově jmenování v únoru 1852.

Byl zpočátku zdráhajícím se kandidátem, jako nově jmenovaný biskup se ale vrhl do svých povinností se stejnou vervou, zápalem a oddaností, jakou se vyznačoval jako mladičkový putující kněz v horním New Yorku a později jako farář v Pittsburgu a v Baltimoru. Neustále cestoval, někdy až deset týdnů bez odpočinku, radil, učil, zpovídal, biřmoval – ve všech možných jazycích. Naučil se dokonce i obstojně irsky, a když jednou jedna starší žena vyšla ze zpovědnice, údajně prý radostně prohlásila: „Pánbůh zaplať, že máme konečně irského biskupa!“

Za devítileté služby jako čtvrtý filadelfský biskup díky svým organizačním schopnostem a bystrosti podstatně rozšířil základnu celé diecéze. Neuplynul snad měsíc, aby nepostavil nový kostel, školu nebo obojí. Vybudoval více než osmdesát nových farností a vystavěl několik tuctů církevních škol. Biskup se cítil doma mezi chudými, byl však nesvůj mezi společenskou elitou. Vypravovalo se o něm, že nikdy neodmítl žebráka u svých dveří, zpravidla ho štědrě obdaroval jídlem a radou, a někdy mu dokonce daroval svůj kabát či boty, které měl právě na nohou. S oblibou navštěvoval národnostní enklávy imigrantů, kde bydleli většinou jen nejchudší lidé, bez jakýchkoliv znalostí angličtiny, s různými národními zvyky a jídlý. Říkával, že ti ho potřebují nejvíce.

Často však byl naštíru s Němci, jak je patrné z následující historky. V jisté farnosti se rozhořel spor mezi Iry a německými farníky o vlastnictví kostela. Neumann rozhodl ve prospěch Irů. To velmi rozčílilo Němce, kteří mu vytýkali, že jako Němec se na stranu Irů neměl postavit. Na to jim odpověděl: „Díky Bohu, že nejsem Němec, já jsem Čech.“ Za to se mu chtěli pomstít a vykolejit vlak, kterým odjížděl, bylo tomu však včas zabráněno.

Filadelfie se stala pod jeho vedením první diecézí v Americe, která zavedla ústřední vedení parochiálních škol, a Neumann je proto zpravidla považován za zakladatele katolického školství v Americe. Sepsal pro potřeby náboženské výuky katechismus, jenž se dočkal mnoha vydání. Dal též podnět k tzv. „čtyřicetihodinovým pobožnostem“ v celé diecézi podle jistého nepřetržitého programu a sestavil k tomu vhodnou příručku obřadů a modliteb.

Neumann zemřel zcela nečekaně 5. ledna 1860 v plné práci na filadelfské ulici, když se vracel z úřední pochůzky. Nebylo mu ještě ani 49 let. Zpráva o jeho smrti otřásla celým městem a farníci mu vypravili pohřeb vpravdě slavnostní.

Jeho hrob se brzy stal středem pozornosti a zájem o něj stále rostl. Začaly kolovat zprávy o vyslyšených modlitbách a zázracích. To vedlo k oficiálnímu církevnímu vyšetřování Neumannova života a údajných zázraků jak v Budějovicích, tak ve Filadelfii. Po důkladném procesu papež Pavel VI. prohlásil v r. 1963 biskupa Neumanna za blahoslaveného a 19. června 1977 ho prohlásil za svatého.

Tatíček českých katolíků

Když r. 1903 monsignor Josef Hessoun slavil padesát let svého kněžství, nebylo v celé české Americe populárnějšího katolického kněze.

Josef Hessoun se narodil ve Vrčovicích u Záhoří v Čechách dne 8. srpna 1830 v rodině Alberta Hessouna a Marie, roz. Strabochové. Jeho otec, který byl správcem rozsáhlých pozemků, zemřel v době, když byl Josef ještě malý. Josef studoval zprvu na píseckém gymnáziu a pak pokračoval ve studiu filozofie v Českých Budějovicích. Později vstoupil do katolického semináře, který ukončil s výborným prospěchem 31. července 1853, kdy byl též vysvěcen na římskokatolického kněze.

Nějaký čas pak kaplanoval v Sedlci u Blatné a v Jiníně u Strakonic. Po dvanácti letech přijal pozvání z Ameriky od monsignora Josefa Melchra, když si dotyčný stěžoval, že pět tisíc Čechů žijících v St. Louis nemá faráře hovořícího jejich řečí.

Po příjezdu do St. Louis v říjnu 1865 se Hessoun ujal správy farnosti a kostela sv. Nepomuka, nejstaršího českého kostela v Americe. V době jeho příchodu byla česká osada rozháraná a kostel velice zadlužený.

Páter Hessoun charakterizoval situaci po svém příjezdu takto: „Přijel jsem do St. Louis 30. září 1865 v noci a 4. října jsem byl představen své kongregaci jako jejich farář. Moje duchovní služba započala mší svatou. Radost, s jakou mě věrní farníci přijali, se nedá vyjádřit ani popsat. Dělal to na mě dojem, že mě očekávali asi tak, jako zbožní staří patriarchové očekávali slíbeného mesiáše. Zdejší čeští uselánci byli velice nešťastní ze stavu svého duchovního života a ztratili veškerou důvěru ve svět a v sobě samé, ačkoliv se vina nedá připsat pouze jim. Mnozí z nich již přestali praktikovat svou víru, ačkoliv jinak je zde veliký počet dobrých a věřících katolíků. Situace je horší, než se zdá. Jsem zde již dost dlouho a tím, že se stýkám pouze s českým obyvatelstvem, mám někdy pocit, že jsem doma, a nikoliv v Americe. Budu zde mít spoustu práce a s pomocí Boží se zde situace jistě napraví.“

Během tří měsíců agilní práce kněz Hessoun nashromáždil více než dva tisíce dolarů, jimiž splatil kostelní dluh. Ze zbylých peněz pozval z Čech mla-

dého výpomocného učitele Jana Žaloudka, jehož ustanovil učitelem v české katolické obci. Nedlouho poté pozval z Čech dalšího učitele, aby vyučoval české přistěhovalce angličtině. Škola, v níž se vyučovalo, byla brzy přeplněná, což přimělo pátera Hessouna zakoupit několik stavebních parcel v blízkosti kostela, a to za poměrně vysokou cenu devíti tisíc dolarů. Zde pak vystavěl r. 1861 novou zděnou školní budovu o délce 60 stop a šířce 37 stop, se čtyřmi prostrannými školními světnicemi. V druhém poschodí byla veliká síň pro schůze a spolkovou činnost. Celá stavba stála kolem deseti tisíc dolarů.

Zjara roku 1870 byla zahájena stavba nového cihlového kostela, ačkoliv škola měla dluhy více než čtyři tisíce dolarů. Po rozbourání původního dřevěného kostelíka byl vystavěn nový chrám v novogotickém slohu, o délce 114 stop a šířce 62 stop, za cenu třicet tisíc dolarů. Po ukončení stavby zůstalo kostelu 23 tisíc dolarů dluhu. Protože Hessoun bydlel v malém domku, který byl téměř na spadnutí, postavili mu farníci r. 1878 novou zděnou úhlednou obytnou budovu. V r. 1880 byl přikoupen další pozemek naproti kostelu a r. 1884 byla postavena nová školní budova.

Dne 27. května 1896 zuřila v St. Louis hrozná vzduchová smršť, která zničila nádherný kostel sv. Jana Nepomuckého, poškodila farní budovu a neušetřila ani staré školní budovy a příbytek katolických sester. Smršť poškodila též novou školu a spolkovou síň. Vývoj české katolické obce v St. Louis byl tím na čas zastaven, avšak obec se zásluhou neúnavného pátera z Vrčovic velmi brzy z pohromy zotavila.

Hessoun měl pověst výmluvného kazatele, bezúhonného kněze a doborodince chudých. Není divu, že byl proto všeobecně milován svými farníky, jakož i okolními kněžími. Jeho snahy vedly k povznesení českých katolíků v Americe. Nesčíslněkrát konal misie po různých českých katolických osadách a téměř žádná významnější českokatolická událost či slavnost se neobešla bez jeho kázání. Mnohdy obdaroval české kostely na dalekém západě dary a podobně pomáhal neštěstím postiženým rodinám českých katolíků. Vydatně poskytoval pomoc celým českým obcím, které byly postiženy nějakou živelní pohromou. „Saintlouiský tatíček“, jak se mu všeobecně říkalo, žil pouze pro svůj český katolický lid a obzvláště pro omladinu, jíž vštěpoval lásku k českému jazyku.

Podobně se staral i o to, aby jeho farníci pravidelně četli české knihy. Jeho farní knihovna obsahovala na 2 000 zábavných a naučných knih. Spolkový život za jeho správy též značně rozkvetl. Českokatolická obec v St. Louis měla tehdy dvacet čtyři spolků, z nichž nejstarší byl Spolek sv. Václava.

Aby neutralizoval útoky radikálů a svobodomyšlných mezi českými přistěhovalci, založil v St. Louis Český literární spolek a společně s farářem Josefem Malým a Josefem Molitorem v Chicagu začal vydávat r. 1868 týdeník Katolické noviny. Když tyto noviny zanikly, založil r. 1871 v St. Louis prozatímní Hlas. Po dvou letech jej znovu obnovil a řídil s pomocí laického redaktora až do r. 1899. Saintlouiský Hlas časem vyrostl v jedny z nejlepších českých novin v Americe.

V r. 1877 se Hessoun zasloužil o založení První katolické unie, která spojovala katolické podpůrné spolky v celé Americe. Pomáhal též r. 1885 při zakládání kláštera sv. Prokopa a Svatoprokopské koleje v Lisle, Illinois, a později se zasloužil o rozvoj vydavatelství českých benediktinů v Chicagu, které se stalo českokatolickým tiskařským centrem v Americe.

Pro svou horlivou péči o kostel a výchovu, jakož i svou literární činnost byl Hessoun uznáván jako přední duchovní vůdce českých katolíků a v r. 1890 zvláště oceněn při dvacátém pátém jubileu své duchovní práce v St. Louis.

Hessoun byl opravdovým národním vůdcem, všeobecně znám a obdivován jako „tatiček“ půlmilionového počtu českých katolíků. Byl milován nejen jimi, ale vážen i v kruzích svobodomyšlných. Při svých kázáních býval plamenným řečníkem. Za normálních okolností by se byl jistě stal americkým biskupem, tehdejší doba nebyla však dosud pro volbu slovanského biskupa v anglosaské Americe zralá. Papež Lev XIII. si však byl dobře vědom Hessounových zásluh a 7. února 1896 ho odměnil povýšením na papežského preláta a udělením titulu monsignora.

V r. 1899 byl Hessoun částečně paralyzován záchvatem mrtvice. Padesáté výročí jeho kněžství se oslavovalo r. 1903 po celé české Americe. Hessoun se však již nikdy úplně ze své choroby nezotavil a 4. července 1906 zemřel. České spolky na jeho počest po něm pojmenovaly český sirotčinec ve Fentonu v Missouri.

První český opat v Americe

Prvenství mezi českými opaty ve Spojených státech přísluší kutnohorskému rodákovi Janu Nepomuku Jaegrovi.

Karel Jaeger, jak se původně jmenoval, se narodil 24. února 1844 v soukenické rodině. Když mu bylo osm let, přestěhoval se s rodiči do Ameriky. Rodina se usadila na Čtvrté Avenue v New Yorku, kde tehdy žilo asi třicet českých rodin. Jaegrovi si tam pronajali veliký dům, který se stal útočištěm a dočasným přístřeším mnohých českých přistěhovalců, kteří směřovali na středozápad.

Ještě ze svého pobytu v Čechách mladý Karel projevil veliký zájem o hraní na housle a v tomto svém koníčku pokračoval i po příjezdu do USA. Otec jeho zálibu velice podporoval a svěřil jej výborným učitelům, takže již v šestnácti letech byl Karel považován za výborného muzikanta. Když dosáhl jednadvaceti let, byl vyhledávaným houslistou a jako člen italské opery účinkoval na nejlepších koncertech v New Yorku i v jiných městech. Současně

navštěvoval německou katolickou parochiální školu, spravovanou redemptoristickými kněžími. Český redemptorista otec Urbánek si Karla velice oblíbil a na jeho radu se pak Karel přihlásil na studia do koleje svatovincenského opatství v Pensylvánii. Kromě svého bohosloveckého vzdělání se Jaeger současně zdokonaloval v hudbě a v gregoriánském chorálu.

Po ukončení předepsaných studií r. 1870 byl Jaeger připuštěn do noviciátu, kde se oblékl do roucha benediktinských mnichů a přijal jméno bratr Jan Nepomuk. Dne 11. června 1871 složil svůj řeholní slib, poté pokračoval dál v bohosloveckých studiích. Dne 17. června 1875 byl vysvěcen na kněze.

Zprvu zůstal na svatovincenské koleji, kde vyučoval hudbu, gregoriánský liturgický zpěv, ale i český jazyk. O víkendech pravidelně poskytoval duchovní služby svatováclavskému kostelu v Alleghany City v Pensylvánii. Navíc se ujal duchovních potřeb slovenských přistěhovalců, kteří pracovali v uhelných dolech v hornaté části Pensylvánie. Později v místech, kde dříve kázal, bylo zorganizováno více než 30 samostatných farností či misí. Z tohoto počtu je zřejmý značný rozsah Jaegerova misionářského působení. Při vykonávání těchto povinností Jaeger zpravidla chodíval pěšky, přičemž si nosil ve své mošně vše potřebné k sloužení mše svaté.

Kdykoliv se dostavil do hornického tábora, bývalo zvykem přerušit veškerou práci a dát všem zaměstnancům den volno. Boudy, v nichž horníci normálně bydleli, sloužily jako kostel. Za deštivého počasí misionář musel být rád, když našel kousek suchého místa, kde na něj nepršelo. Přes veškeré nesnáze otec Jaeger svou misionářskou činnost miloval. Když však byl později, r. 1882, jmenován stálým farářem svatováclavské farnosti, bylo toho na něj přirozeně příliš moc.

Koncem února 1885 arcipat svatovincenského opatství Bonifác Wimmer poslal Jaegra do Chicaga, aby se ujal funkce převora nově utvořeného českého svatoprokopského převorství, a současně ho ustanovil farářem tamní farnosti. Svou první mši sloužil ve svatoprokopském kostele 2. března 1885 na počest blahoslavené Anežky České.

Pro nového faráře se tu otevřelo rozsáhlé pole působnosti. Farnost byla nesmírně zadlužená, fara měla obydlí pouze pro dva kněze, parochiální dřevěná škola byla na spadnutí a navíc byla velmi malá. Farnost se ale neustále rozrůstala. Podle prvního sčítání obyvatelstva ji tvořilo na 1 600 rodin a více než 6 000 osob. Farář Jaeger pracoval energicky a odvážně, čímž si postupně získal důvěru celé náboženské obce. Potvrdilo se to při jeho prvních převorských kanonických volbách v květnu 1888. Jeho volba byla velmi brzy nato potvrzena Římem.

V r. 1893 představitelé svatoprokopského převorství podali žádost o povýšení převorství na opatství a jmenování Jaegra jeho opatem. Papež Lev XIII. žádosti vyhověl 14. března 1894. Převor Jaeger byl pak slavnostně vysvěcen na prvního opata při památné mši ve svatoprokopském kostele 4. července 1894.

Během třiatřiceti let své aktivní služby ve svatoprokopské náboženské obci se opat Jaeger zasloužil o výstavbu celé řady institucí a budov. V Chicagu ve svatoprokopské obci vybudoval čtrnáctipokojový klášter, parochiální školu, lurdskou kapli a českou benediktinskou tiskárnu. Ve svatovítské obci postavil faru a parochiální školu a kromě toho se zasloužil o zřízení slovenských kostelů Naší paní Marie Lurdské a kostela sv. Josefa. Na žádost svých představených Jaeger též reorganizoval slovenské farnosti sv. Michaela a sv. Jana Křtitele a pomohl založit chorvatskou farnost sv. Trojice. V Chicagu vybudoval Cellskou farnost paní Marie. V Berwynu a v Lisle byla pod jeho vedením vybudována svatoprokopská kolej, seminář a opatství, jakož i sirotčinec sv. Josefa, později známý jako Benetova akademie.

Opat Jaeger vše dokázal díky loajální spolupráci své náboženské české obce. Při všech svých povinnostech si ponechal funkci pokladníka. Jednak tím jistě ušetřil, ale navíc měl přehled a úplnou kontrolu nad financemi. Opat byl nesmírně šetrný, nicméně kdykoliv bylo třeba, byl též velice štedrý. Když cyclon zničil budovy farnosti sv. Jana Nepomuckého v St. Louis, poslal otci Josefu Hessounovi sto tisíc dolarů na výstavbu nových budov. Finančně pomáhal i kostelu sv. Antonína a klášteru benediktinských sester v Chicagu. Pomáhal též chudým studentům, kteří docházeli do svatoprokopské koleje, a mnohdy odpustil školné těm, kteří na zaplacení neměli.

Ke konci života již nemohl chodit, avšak ani to mu nezabránilo vykonávat své duchovní povinnosti, třebaže z kolečkové židle. Trpěl též dušností a artritidou a jeho fyzický stav se postupně zhoršoval, až nakonec dostal zápal plic a 27. února 1924 ve věku osmdesáti let zemřel. Pohřeb se konal za přítomnosti velkého počtu vysokého kléru, významných osobností Chicaga a reprezentantů českých spolků.

Ačkoliv opat Jaeger opustil Chicago deset let před svou smrtí a žil celou dobu v Lisle, Illinois, jeho úmrtí zaznamenaly všechny chicagské deníky. Chicagský denní žurnál výstižně charakterizoval opatovo působení slovy: „Vetší opat John Nepomuk Jaeger, nejbližší bratr chudých, hrdina chicagských dělnických nepokojů r. 1894 a hrdina epidemie neštovic r. 1893, je mrtev.“

Opat Jaeger byl prvním benediktinským opatem v Chicagu a po mnoho let významnou postavou v náboženských a filantropických kruzích. Mezi Čechy byl považován za svatého, za dělnických bouří prokázal osobní hrdinství, když se nebojavně pohyboval uprostřed rozzuřených davů stávkujících dělníků, které se snažil uklidňovat, a také když dával poslední pomazání těm, kteří se stali obětí střelných kulek policistů či stávkujících.

Druhý český opat v Americe

Z řad českých benediktinů vzešla celá řada významných kněží a vzdělavatelů, jejichž úspěch byl výrazně podmíněn úsilím, iniciativou a vizí opatů od sv. Prokopa v Chicagu. K těmto zasloužilým kněžím patřil nepochybně i Valentin Kohlbeck – druhý český opat v Americe.

Valentin Kohlbeck se narodil v Chalupách na české Šumavě dne 17. února 1864. Při křtu dostal jméno Ondřej. Zpočátku navštěvoval německou školu v nedaleké Hiršavě. Jeho matka, která byla velice pobožná, s ním často konala cesty na poutní místa a jejím neuvěřitelným přáním bylo, aby se jednoho dne stal knězem. Ondřejův otec měl ovšem pro svého jediného synka jiné plány a očekával, že po něm převezme řízení statku. Matka s Ondřejem ho však tak dlouho prosili, že nakonec svolení k tomu, aby se Ondřej vydal na kněžskou dráhu, dal.

Místní duchovní, který držel nad Ondřejem ochrannou ruku, se rozhodl poslat jej s několika dalšími hochy do Ameriky, aby tam studovali kněžství v semináři koleje sv. Vincence v Pensylvánii. Velebného pána v semináři dobře znali, neboť jim tam poslal před třemi roky čtyři české hochy, Sígry, Traxtera, Witmanna a Sinnetha, kteří se výborně učili a co nevidět se očekávalo, že se sami chopí kněžských povinností.

Otec sice dal Ondřejovi svolení k cestě do Ameriky, přesto stále ještě doufal, že se synkovi v odlehle Americe zasteskne po domově a že se stejně vrátí domů. V tom se však velice mýlil. Ondřej setrval ve studiu po celých pět let. Navíc se rozhodl vstoupit do řehole sv. Benediktina, kde přijal nové jméno Eustachius. Jako novic byl velmi svědomitý a horlivý. Vzhledem k tomu, že se do kláštera vrátil mnich stejného jména, mladý Kohlbeck se posléze rozhodl změnit své řeholní jméno z Eustachia na Valentina, aby si je lidé nepletli. Svůj řeholní slib složil 28. června 1883 v rukou arcipata Bonifáce Wimmera.

Po dokončení bohosloveckých studií byl vysvěcen na jáhna a pak se svým dlouholetým spolužákem Valerianem Havlovicem vyslán arcipatem Wimmerem do Chicaga. V r. 1887 došlo z podnětu arcipata Wimmera k založení prvního českého kláštera při české osadě sv. Prokopa v Chicagu. Téhož roku, dne 6. listopadu, byl Valentin Kohlbeck i s přítelem Havlovicem vysvěcen na kněze.

První rok kněžství působil Kohlbeck jako kaplan v osadě sv. Prokopa a zároveň jako profesor v nově založené koleji sv. Prokopa. Po roce se ujal vedení duchovní správy v osadě sv. Víta. Zde po pěti letech namáhavé práce vážně onemocněl a na radu lékaře se odebral na léčení do státu Colorado. V mezidobí bylo mladé převorství kláštera u sv. Prokopa povýšeno na opatství a první převor Jan Nepomuk Jaeger byl jmenován prvním opatem. Jeho povinnosti faráře u sv. Prokopa pak převzal Valentin Kohlbeck, který se mezitím vrátil z Colorada do Chicaga.

Kohlbeckovo zdraví nebylo však zcela v pořádku, a tak po třech letech byl v srpnu 1897 ustanoven spirituálem bratří laiků v Lisle, kterých tam houfně přibývalo, poté co bylo rozhodnuto tam postavit nový areál koleje sv. Prokopa.

Po svém zotavení převzal Kohlbeck na sebe povinnosti ředitele nově zřízené tiskárny českých benediktinů a zodpovědnost za redakci všech jejích listů. Kohlbeck si byl dobře vědom velkého významu českých novin pro český lid v Americe, a proto se snažil, aby byla tiskárna co nejmoderněji vybavena. Při svých mnohých povinnostech s řízením tiskárny byl Kohlbeck současně i literárně činným.

Jako šéfredaktor českých katolických časopisů *Národ* a *Katolík* do nich napsal celou řadu pozoruhodných redaktorských článků a komentářů a kromě toho tam též uveřejňoval dobové náboženské obrázky, jež nazýval „Kukátko“. Psal též různá pojednání do anglických časopisů, např. stručné dějiny českých katolických osad v Chicagu, uveřejněné v *New World*.

Namáhavá práce mu však opět podlomila jeho křehké zdraví a lékaři mu radili, aby se šetřil a na nějaký čas přestal pracovat. S povolením opata Jaegra odjel pak na zotavenou do Čech do Mariánských Lázní, kde jeho sestra sloužila jako řeholnice. Po několikátýdenním pobytu se jeho zdravotní stav značně zlepšil a mohl se zajet podívat po 30 letech do svého rodiště a spatřit svého staříčkého otce.

Po návratu do USA se Kohlbeck opět ujal řízení tiskárny a kromě toho vypomáhal opatu Jaegrovi s administrativní činností. Když opat Jaeger těžce onemocněl, byl Valentin Kohlbeck ustanoven jeho koadjutorem (biskupem spolusprávce). Když opat Jaeger dne 27. února 1924 zemřel, byl Valentin Kohlbeck ustanoven jeho nástupcem jakožto druhý opat kláštera sv. Prokopa. Kromě svých opatských povinností se též staral o rozkvět koleje sv. Prokopa, jakož i bohosloveckého semináře. Pravidelně posílal své mladé profesory na různé americké univerzity, aby se zdokonalovali ve svých oborech, a mnozí z nich tam získali doktoráty.

Dne 24. září 1933 se konaly v osadě sv. Prokopa v Chicagu veliké oslavy u příležitosti zlatého jubilea Kohlbeckovy řeholní profese. Dostalo se mu tu velikého vyznamenání od samotného Svatého otce, a to udělením výhrady nosit slavnostní roucho „Cappa Magna“.

Opatské povinnosti Valentina Kohlbecka byly rozsáhlé a jeho zásluhy veliké. Připomeňme zde alespoň ty nejdůležitější. Za jeho administrace došlo k založení slovanského kláštera sv. Ondřeje v Clevelandu ve státě Ohio, jehož zakladateli byli bývalí členové kláštera sv. Prokopa v Chicagu. Velikou péčí též vynaložil ve prospěch slovanských misí a přípravných prací při zakládání řeckokatolického kláštera. Třetí projekt, jímž Svatý otec pověřil představitele kláštera sv. Prokopa, bylo založení benediktinského kláštera v Číně, za kterýmžto účelem byli do Číny vysláni tři členové kláštera sv. Prokopa.

Valentin Kohlbeck zemřel na srdeční chorobu v den svých 73. narozenin dne 17. února 1937. Slavný pohřeb druhého českého opata v Americe

se konal v chrámu Páně sv. Prokopa v Chicagu, za hojné účasti zástupců českého duchovenstva a jiných církevních hodnostářů a hostů ze všech částí Spojených států.

Jeho úmrtím přišla katolická církev a řád sv. Benediktina o neúnavného pracovníka a moudrého pastýře lidu. Úmrtím svého druhého opata česká Amerika ztratila statečného a schopného vůdce, výborného novináře, administrátora a horlivého vlastence. Nejhuře byli ovšem jeho úmrtím poznamenáni jeho vlastní duchovní bratři, členové kláštera sv. Prokopa. Valentin Kohlbeck byl dobře znám a velice oblíben v celé chicagské metropoli a v české Americe jako horlivý nadšenec pro českou věc. Byl obzvláště velikým příznivcem českého studentstva. Mnozí absolventi a studenti svatoprokopské koleje, mezi nimiž byla řada budoucích kněží, mu byli zavázáni za jeho hmotnou a duchovní podporu během svých studentských let.

První biskup amerického Slovanstva

Ačkoliv bylo v Americe již několik jiných biskupů českého původu před ním, biskup Koudelka drží primát mezi americkými biskupy v tom, že sloužil většinu svého duchovního života ve Spojených státech mezi českým a ostatním slovanským lidem a jako první biskup vůbec byl pověřen, aby se staral o tuto enklávu, jakož i vůbec o cizí přistěhovalce.

Josef Maria Koudelka se narodil dne 3. prosince 1852 v Chlístově u Klatov v Čechách v rodině Marka Koudelky a Anny, roz. Janouškové. Své vzdělání získal ve veřejných školách a na gymnáziu v Klatovech. V r. 1868 se přistěhoval s rodiči do Ameriky a rodina se usadila na malé farmě nedaleko městečka Manitowoc ve státě Wisconsin.

Mladý Josef se rozhodl studovat filozofii a bohoslovectví na provinciálním semináři sv. Františka nedaleko Milwaukee ve Wisconsinu. Na žádost clevelandského biskupa byl v říjnu 1874 poslán do Clevelandu, kde bylo třeba českého kněze v nové české osadě sv. Prokopa. V únoru 1875 byl vysvěcen na jáhna a jako jáhen řídil osadu sv. Prokopa. Nepřátelské svobodomyšlné noviny ho proto někdy ironicky nazývaly „půlpáterem“. Dne 8. října 1875 byl vysvěcen na kněze biskupem Tobiášem Mullenem a svou první mši sloužil v kostele sv. Prokopa 10. října. Tehdy mu bylo pouhých dvacet dva let.

Svatoprokopskou osadu opatroval do června 1882. Za sedm let své působnosti splatil dluh 9 000 dolarů, opravil kostel, postavil novou faru a jednopatrovou školu a zakoupil pro osadu dva stavební pozemky.

Vedle svých duchovních povinností Koudelka byl tehdy též velmi literárně činný. Každý týden psal články do časopisu Hlas, vedoucího českého katolického týdeníku, který vycházel v St. Louis ve státě Missouri. V letech 1881–1882 připravil tiskem a nákladem českých benediktinů v Chicagu několik čítanek pro české katolické farní školy. Byla to Čítanka první pro milou českou mládež, vydaná v r. 1881, o 88 stránkách za 25 centů; Čítanka druhá..., vydaná r. 1882, o 125 stránkách za 25 centů; Čítanka třetí... o 374 stránkách, taktéž vydaná v r. 1882, za 75 centů. Kromě toho též vydal Slabikář... o 18 stránkách za 10 centů a různé modlitební knížky pro dospělé a pro mládež. V pozdějších letech (1895) napsal Koudelka krátkou historii katolické církve pro použití v katolických školách.

Na vyzvání arcibiskupa Ryana, který byl tehdy koadjuktorem v St. Louis, na žádost amerických českých kněží, jmenovitě monsignora Josefa Hessouna, pátera Josefa Molitora, W. Čoky, T. F. Bobala, F. Chmelaře, F. Tichého a V. Cipína, mu clevelandský biskup Gilmour dovolil převzít vedení redakce saintlouisického Hlasu. Tuto funkci zastával od r. 1882 do r. 1883, poté ho biskup odvolal zpět do Clevelandu, kde ho nutně potřeboval.

Za jeho nepřítomnosti se v svatoprokopské osadě šířila velká nespokojenost a docházelo k bouřím mezi katolickými Čechy, což s ním nemělo nic společného. Z rozhodnutí biskupa byl proto Koudelka ustanoven duchovním správcem v německé osadě sv. Michaela a svatoprokopská osada zůstala nějaký čas bez faráře. Tím samozřejmě značně ochabla Koudelkova činnost literární, neboť nové osadní povinnosti spotřebovaly veškerý jeho čas. Zde pak vybudoval velký kamenný kostel, považovaný za nejkrásnější chrám v Clevelandu. V r. 1907 postavil v osadě novou školu, jejíž cena přesahovala sto tisíc dolarů a patřila k nejkrásnějším katolickým školám v celé zemi. Dp. Koudelka byl sám znamenitým umělcem, který vynikal i ve stavitelství, a velkolepý chrám sv. Michaela a impozantní škola v osadě byly z velké části jeho dílem.

Dne 25. února 1907 byl Koudelka jmenován světicím biskupem v Clevelandu a pověřen zde péčí o cizí obyvatelstvo, obzvláště Slovany. Toto biskupské pověření bylo první svého druhu v celé Americe. V r. 1908 byl vysvěcen na titulárního biskupa Germanicopolis. V září 1911 byl přeložen do Milwaukee, zpočátku jako výpomocný biskup. Po rezignaci biskupa Schinnera v lednu 1913 byl jmenován jeho nástupcem jako sídelní biskup superiorské diecéze. Při své inauguraci Koudelka, který byl vynikajícím filologem, odpověděl na uvítací proslov v osmi různých jazycích: anglicky, česky, polsky, německy, slovensky, maďarsky, italsky a francouzsky.

Superiorská diecéze, v níž Koudelka působil, měla šedesát různých okresů ve státě Wisconsin a rozlohu 15 715 čtverečních mil. Za jeho administrace bylo v diecézi 55 000 katolických obyvatel, mezi nimi 3 000 indiánů. Sloužilo tu celkem 90 kněží a bylo tu 162 kostelů, kaplí a misií, 26 škol, tři tisíce žáků a pět nemocnic. Indiáni považovali Koudelku za jednoho ze svých náčelníků a nazývali ho „Min-werve-gijig“, což znamená „Ten, kdo mluví nebesky“. Bě-

hem osmi let jeho působení bylo v diecézi postaveno deset farních kostelů, dvacet dva nových misíí, tři nemocnice, osm škol a jeden sirotčinec. Spolu se zmíněným sirotčincem, nesoucím jméno sv. Josefa, byla postavena překrásná novobaroční kaple, financovaná z Koudelkových misíí a celoamerických sbírek, které za tímto účelem uspořádal. Pokud se týče umělecké výzdoby, zvláště kaple, žádný sirotčinec v USA se v tomto ohledu sirotčinci sv. Josefa nevyrovnal.

Dp. Oldřich Zlámal, jenž se zasloužil o zapojení českoamerických katolíků do osvobozovacích akcí za samostatné Československo, ve svých memoárech vytýkal biskupu Koudelkovi jeho negativní postoj vůči československé věci. Zejména kritizoval jeho novinový článek v New York Staat Zeitung, v němž se Koudelka postavil jednoznačně na stranu Rakousko-Uherska. Koudelkovy sympatie k Františku Josefovi vysvětloval Zlámal tím, že jako věřící katolík viděl lepší budoucnost církve v Rakousku nežli v „zednářské Francii a Anglii“. Nicméně později biskup Koudelka své názory změnil, a tak 14. ledna 1917 byl jedním ze slavnostních řečníků na pamětní schůzi českého katolického lidu v Chicagu, která byla začátkem vstupu českých katolíků do osvobozovacího hnutí. Dne 18. listopadu připojil též svůj podpis k petici Národního svazu českých katolíků Svaté stolici do Říma se žádostí o podporu samostatného Československa.

Jinak byl biskup Koudelka mezi českým lidem v Americe velmi oblíben a měl pověst „horlivého hlasatele slova Božího, který se snažil o nekompromisní hlásání pravdy“, což někdy vedlo ke kontroverzím. Jeho „neuhastitelná žízeň po spáse duší nesmrtelných“ ho hnala z místa na místo, nedopřávajíc mu oddechu téměř ani jednoho dne. Jako biskup a misionář procestoval několikrát Ameriku křížem krážem, od východu na západ a od jihu na sever. I jeho přátelům bylo záhadou, jak mohl jezdit stovky až tisíce mil najednou a pak hned nato celý týden třikrát až čtyřikrát denně kázat, zpovídat, odpovídat na četnou korespondenci, a to zpravidla obratem. Za třináct let vykonávání biskupského úřadu měl více než tisíc kázání při misiích a biřmováních.

Neuvěřitelné životní tempo jistě přispělo k jeho skonu. Biskup Koudelka zemřel po delší nemoci v městečku Superior ve Wisconsinu dne 24. června 1921 ve věku 69 let.

Neúnavný pracovník na půdě Páně

Mezi českoamerickými katolickými duchovními stěží najdeme obětavějšího, laskavějšího, organizačně schopnějšího a literárně významnějšího kněze, než

byl monsignor Alois J. Klein, farář kostela sv. Trojice v městečku Brainard ve státě Nebraska. Jeho misionářská práce v české Nebrasce nebyla dosud řádně oceněna.

Alois J. Klein se narodil 6. února 1866 v pošumavské vesnici Frantoly nedaleko Prachatic v jižních Čechách. Jeho otec vlastnil malý vodní mlýn zvaný „Paráda“ na břehu Zlatého potoka. Prvního vzdělání se mu dostalo v místní německé jednotřídce, poté strávil jeden rok v německé obecné škole v Prachaticích. Pak studoval na českém gymnáziu v Českých Budějovicích, kde byl počínaje třetím rokem odchovancem chlapeckého semináře. Byl výborným studentem, nejlepším ve třídě, a maturitu udělal s vyznamenáním.

V r. 1886 se zapsal do bohosloveckého semináře v Českých Budějovicích a celý rok se věnoval studiu teologie, hebrejštiny a arabských jazyků. Poté se zapsal na teologickou fakultu pražské univerzity a veškerý volný čas trávil studiem francouzštiny a angličtiny. Jeho otec Jan, který se mezitím v r. 1881 vystěhoval do Ameriky, zanechal slibného studenta v Čechách, aby studia dokončil. Mladý Alois se už během studií rozhodl, že svůj život zasvětit misionářské činnosti v Americe. V r. 1888 se odebral, se souhlasem amerického biskupa Bonacuma z Lincolnu v Nebrasce, do Celovce v Korutanech, kde dokončil studia a v červnu 1889 byl vysvěcen na kněze. Brzy poté se mladistvý kněz vydal lodí do Ameriky, kam doplul koncem října 1889. Po příjezdu do Ameriky byl jmenován duchovním správcem kostela svatého Václava v české osadě Wahoo v Nebrasce, s misijními osadami ve Westonu a Brainardu. Jeho zásluhou byl ve Wahoo brzy postaven vzhledný kostel. V prosinci roku 1891 byl páter Klein odeslán do farnosti svaté Ludmily v městečku Crete, kde se mu podařilo obnovit důvěru mezi tamními osadníky a zprostit kongregaci dluhů a pomluv.

V září r. 1893 přešel páter Klein do osady Brainard jako první sídlící farář a hned tu postavil novou faru. Kleinovým přičiněním byl v r. 1891 zvětšen kostelní areál přikoupením pěti stavebních pozemků a farnost se rozrostla z 32 na 140 rodin. Svou organizační činnost v kongregaci Klein ukončil založením tří nových spolků.

Během české etnografické výstavy v Praze v r. 1895 otec Klein navštívil svou rodnou vlast. Po návratu do USA začal zakládat pobočky katolické fraternalistické podpůrné organizace „Katolický dělník“ v různých českých osadách, jako byly Brainard, Weston, Dwight, Touhy a Loma. Osada Dwight byla tehdy slibnou pobočkou jeho kostela a páter Klein tu pravidelně sloužil mši, nejprve ve veřejné školní budově a od r. 1899 v nově postaveném kostele.

V Dwightu se páter Klein postaral o opravu kostelní budovy a vnitřní úpravu kostela, rozšířil hřbitov o další akr pozemků, koupil farní budovu a postavil velikou společenskou síň. Zasloužil se též o značné rozšíření místní farnosti a založil několik fraternalistických spolků.

V r. 1909 založil novou katolickou misií v osadě Bee a během jednoho roku zde postavil nový kostel. Na podzim 1910 se misie v Dwightu a v Bee

staly samostatnými farnostmi, jejichž správou byl pověřen mladý český kněz z Moravy. Katolická kongregace v Loma měla svůj počátek v pobočce podpůrného spolku Katolický dělník, kterou páter Klein pomáhal v r. 1902 zakládat. V r. 1911 tu postavil nový kostel.

Ačkoliv Klein vykonal nesmírně záslužnou práci v různých misích v kritických devadesátých letech 19. století, hlavní úkol na něj teprve čekal v Brainardu – výstavba kostela sv. Trojice. Když zde v r. 1889 přebíral správu, tehdejší kostel byl prázdnou neomítnutou „skořápkou“, kterou si tam skupina 28 českých usadlíků v r. 1888 pracně vystavěla.

Jeho prvním krokem bylo organizování osadníků do různých spolků, z nichž nejdůležitější byl Spolek rytířů sv. Jiřího, jehož členové se oblékali do pestrých uniforem. V r. 1902 pro ně vystavěl obrovskou síň, která se časem proměnila ve farní knihovnu. Poté se soustředil na stavbu nových kostelních budov. Zahájil velkou kampaň za účelem získat potřebné peníze. Po dlouhé a namáhavé práci, ztěžované liknavostí a někdy i opozicí, kampaň úspěšně kulminovala v r. 1906. Výsledkem byla výstavba nového cihlového a kamenného chrámu, který se stal ozdobou města. Hlavní věž s hudebními harmonickými zvony, tyčící se do výšky 100 stop, byla slavnostně posvěcena biskupem Boncumem 30. června 1909. Díky své velikosti a nádherné vnitřní výzdobě byl tento chrám považován za jednu z nejpozoruhodnějších budov na západ od Omahy. Stavba tehdy stála 47 tisíc dolarů, které byly vybrány převážně mezi českými osadníky.

Jakožto náruživý podporovatel náboženské výchovy přišel otec Klein s myšlenkou na založení parochiální školy sv. Trojice. Přes veškeré těžkosti se mu i tuto myšlenku podařilo zrealizovat, a cítil veliké uspokojení, když byl svědkem oficiální dedikace nové školní budovy 23. srpna 1916 biskupem Thenem. Budova v nádherném architektonickém stylu za 52 tisíc dolarů, s kapacitou pro 200 žáků, je opravdovým skvostem Kleinovy činnosti.

Založení čtyř různých kongregací, více než tuctu poboček různých fraternalistických a dobročinných spolků, postavení tří nových far, jedné modelové školy a pěti kostelů představuje nepochybně dílo neobyčejného dosahu v oblasti misionářské činnosti a je Kleinovým trvalým odkazem.

U příležitosti diecézní synody, konané v Lincolnu v Nebrasce dne 17. února 1898, jmenoval biskup pátera Kleina členem rady diecézních konzultorů a synodním vyšetřujícím mladšího kléru. V r. 1909, u příležitosti dvacátého výročí jeho vysvěcení na kněze, jmenoval biskup Bonacum pátera Kleina generálním vikářem. Když po dvou letech biskup Bonacum zemřel, byl otec Klein vybrán za administrátora lincolnské diecéze. Více než pět měsíců pak řídil církevní záležitosti k plné spokojenosti kléru a laických příslušníků diecéze. Když pak nastoupil nově jmenovaný biskup J. Henry Tihen, veřejně uznal Kleinovu práci a navíc ho ponechal ve funkci generálního vikáře.

Po přeložení biskupa Tihena do Denveru v r. 1917 apoštolský delegát ve Washingtonu opět jmenoval pátera Kleina administrátorem sede vacante

až do nastoupení nového biskupa. Nový biskup C. J. O'Reilly pak znovu jmenoval pátera Kleina generálním vikářem a ustanovil jej i členem biskupské rady a několika dalších významných komisí.

Páteru Kleinovi se ovšem dostalo i dalších poct. Dne 20. srpna 1913 ho papež Pius II. učinil svým domácím prelátem s titulem „monsignor“. V červnu 1914 monsignor Klein slavil stříbrné výročí své duchovní činnosti. Představitel kléru a několik tisíc farníků a obdivovatelů si při různých náboženských a civilních obřadech a ceremoniích připomněli dvacet pět let věrné a usilovné práce pátera Kleina.

Ačkoliv hlavní činnost pátera Kleina probíhala mezi českým obyvatelstvem Nebrasky, páter Klein byl jinak svými zvyky, smýšlením, cíli a účely jednání stoprocentním Američanem.

I přes zaneprázdněnost v kněžských záležitostech našel Klein dost času k literární a básnické tvorbě (básnická sbírka Z oblastí prérijních). Kromě toho byl též znamenitým překladatelem. Z jeho překladů nutno vzpomenout alespoň Alhambra od Washingtona Irvinga či Pět povídek od W. Shakespeara. Dokonce přeložil z němčiny jednu mayovku. Byl též příspěvatelem do Ottova slovníku naučného. Jeho literární činnost se ovšem neomezovala jen na mateřský jazyk. Kromě českých literárních prací vydal několik pojednání v angličtině v oboru zemědělství. Byl považován za odborníka na chování včel, což byl jeho koníček, a počínaje rokem 1911 byl několikrát zvolen předsedou Státní asociace včelařů Nebrasky.

Monsignor Klein se mohl též chlubit svou činností národní, vzdělávací a sociální. Byl velice činný za první světové války. Nabádal své rodáky, aby se stali americkými občany a aby se učili angličtině. Současně je však vyzýval k tomu, aby studovali to, co je nejkrásnější v jejich mateřském jazyce – národní tradice a historii předků. Za první světové války se nesmírně zasloužil o podporu československé myšlenky.

Monsignor Klein byl ředitelem místní pobočky Amerického červeného kříže a v letech 1919 a 1920 byl jmenován členem Státní nebraské rady mírového programu Červeného kříže pro mládež. Za tímto účelem napsal několik vlasteneckých příruček pro veřejné školy v Nebrasce.

Sociálně smýšlející kněz

Žádný z duchovních neměl hlubší citění a zásluhu o prosté chudobné obyvatelstvo Chicaga než Ambrož Ondrák, který byl po rodičích českého původu. Jeho záslužná práce v okolí chicagských slumů mu získala obdiv sociálních

pracovníků a sloužila jako model pro řešení podobných problémů v jiných městech.

Ambrož Ondrák se narodil dne 28. července 1893 v Chicagu v rodině českých emigrantů Štěpána a Marie, roz. Vávrové. Své vysokoškolské vzdělání získal na svatoprokopské koleji v Lisle, Illinois, a v r. 1913 vstoupil do řádu benediktinů. V r. 1915 získal bakalářský titul a pokračoval v postgraduálním studiu fyziky na Illinoiské univerzitě (1915–1919). V r. 1918 byl vysvěcen na katolického kněze a v témže roce začal vyučovat matematiku a fyziku na akademii svatoprokopské koleje a později (1921–1924) na samotné koleji.

Poté sloužil po dobu 22 let jako kaplan v slovenské osadě sv. Michaela archanděla v Chicagu. Vzhledem k tomu, že farář u sv. Michaela musel být Slovák, Ondrák se nikdy nestal duchovním správcem osady. Za války byl velmi činný v sociálně dobročinném hnutí v oblasti známé pod jménem „Za jatkami“, kde pracovalo mnoho lidí různých národností, aby získali živobytí na jatkách. Ondrák tam zastával nejprve pozici pokladníka (1939–1943), pak místopředsedy (1944–1946) a nakonec předsedy (1947) v organizačním výboru, tzv. „Back of the Yards Neighborhood Council“.

Ondrák měl pověst neochvějného bojovníka proti hospodářským nespravedlnostem, nedostatkům sociálního zabezpečení, nemocem a zločinům. Přirozeně se zajímal o dělnictvo. Říkával: „Moji lidé jsou všichni dělníci, já jsem obeznámen s jejich problémy a znám podmínky, za kterých musí pracovat. Když jdou stávkovat, já jdu s nimi, neboť jsem jeden z nich.“ Když se organizovala chicagská jatka, bylo v řadách americké unie CIO plno řečí o komunismu. Dělnický plat byl v té době nepoměrně nízký a pracovní podmínky dělníků byly velice špatné. Ondrák nechtěl, aby se dělníci dostali do moci komunistů, a dobře věděl, že katoličtí dělníci v jeho farnosti by se nepřipojili k unii, ledaže by jim k tomu dal souhlas. „Já jsem jim radil, aby se k unii přidali,“ prohlásil Ondrák. Tím, že se jemu a jeho přátelům podařilo uchopit vedení tamního slumového okolí, komunisté se nedostali k moci. „Pokud se budeme starat o naše lidi a poskytneme jim slušný život, nikdy se nestanou komunisty,“ říkával Ondrák.

V listopadu 1946 byl dp. Ondrák zvolen koadjuktorem a po smrti opata Neuzila vysvěcen za čtvrtého opata kláštera sv. Prokopa. Vysvěcení se událo v lednu 1947 z rukou chicagského arcibiskupa Stritche za veliké účasti biskupů, opatů a prostého lidu. Při vysvěcení chicagský biskup Sheil prohlásil, že ze všech kněží, co zná, je opat Ondrák nejušlechtlejším a nejhorlivějším služebníkem Páně, který na vyzvání papeže Pia XI. zasvětil většinu své práce a energie ovlivňování dělnických mas k návratu ke Kristovu učení a jeho církvi. „Zásluhou jeho a jemu podobných mužů nikdo nemůže dnes říci, že katolická církev je dnes irelevantní.“

Zvolením na sebe Ondrák přijal velmi odpovědný úřad: vedení kláštera, jenž řídil seminář, studentskou kolej, akademii, tiskárnu a misionářské práce – tehdy v Číně a v Československu, i pro ruský lid.

V létě 1947 vykonal Ondrák cestu do Československa, aby zhlédl misií členů, která tam byla poslána opatem Neužilem v létě 1946 na pozvání převora břevnovského kláštera v Praze. Po svém návratu do USA opat Ondrák vyslal další členy bratří laiků, kteří přibyli do Broumova v prosinci 1947. Avšak únorový převrat v Československu r. 1948 změnil všechny plány do budoucna a působení misie skončilo v březnu 1950.

Další návštěvy Říma vykonal opat Ondrák s dp. Richardem Sonkou v prosinci 1950 a v prosinci 1954 s dp. Tomášem Havlíkem, rektorem koleje sv. Prokopa. Tehdy byl přítomen vysvěcení nové sochy Panny Marie pro Mariánský sloup, konanému v zahradě Nepomucena v Římě. Tato socha, která byla později umístěna v zahradě před kolejí sv. Prokopa v Lisle, Illinois, je dílem významného italského umělce profesora Monteleona. Časem měla nahradit sochu strženou v listopadu 1918 na Staroměstském náměstí v Praze.

Do Evropy se opat Ondrák vydal opět v létě 1958, když vedl národní mariánskou pouť v červenci a srpnu do Fatimy, Lurd, La Saletty, Říma a Mariazell se zastávkami v Montserratu, Turíně, Florencii, Benátkách, Solnohradě, Vídni a pak v Bavorsku v kláštorech Rohru, Mettenu, Bauronu, potom v Mnichově a v Einsiedelnu. Odtud pak odjel do Bruselu. Na této pouti se podíleli zahraniční Češi a Slováci nejen ze Spojených států a Kanady, ale z celé západní Evropy.

Poslední návštěvu Říma vykonal opat Ondrák v r. 1959, kdy se sbor všech opatů benediktinského řádu po 12 letech opět sešel k volbě opata primase.

Nejvýznamnější body v životě opata Ambrože Ondráka představují tři unionistické kongresy, jež se konaly v opatství sv. Prokopa v Lisle, Illinois. První byl zahájen na svátek sv. Václava 28. září 1956, druhý následoval za rok ve dnech 29. srpna až 1. září 1957 a třetí od 1. do 4. července na svátek sv. Prokopa v r. 1959. Na těchto shromážděních se podíleli odborníci na bohosloví, dějiny církevní i světové a církevní právo východní i západní církve. Mezi nimi byli dp. František Dvorník, profesor na Harvardově univerzitě, dp. Josef Olšr, profesor na Orientálním ústavu v Římě, msgr. František Planner z Nepomucena, dp. Bohumil Horáček, rektor Rusika v Římě, a další. Z biskupů tu byli též biskup Ondřej Grutka z Garry v Indianě a biskup Jan Morkovský z Amarilla v Texasu.

V r. 1954 byl opat Ondrák jmenován archimandritou východního obřadu, jelikož byl pod jeho správou dán klášter mnichů studentů v Kanadě.

Dne 20. března 1959 byla opatu Ondrákovi udělena Cappa Magna a rok nato byl jmenován do poradního sboru teologické komise pro předběžnou přípravu na II. vatikánský koncil, jenž byl svolán na rok 1962.

Za jeho administrace byly při koleji sv. Prokopa postaveny dvě nové budovy pro studenty, první na památku opata Nepomuka Jaegra v r. 1951 a druhá na památku Velentina Kohlbecka v r. 1960.

Ambrož Ondrák zemřel 23. prosince 1961 v nemocnici v Chicagu na rakovinu jater a sleziny. Zádušní mše se konaly v chrámu Páně sv. Prokopa v Chicagu za přítomnosti biskupů Jana L. Morkovského z Amarillo, Texas,

Jiřího Biskupa z Dubuque, Iowa, Jaroslava Garba z Chicaga, Štefana Kociska z Pittsburghu a mnoho dalších, jakož i arcibiskupa chicagského. Přítomni byli též opatové benediktinských klášterů ve Spojených státech, monsignoři, starosta Chicaga Richard J. Daly a veliký počet jiných významných osobností i prostého lidu.

Ve znamení kalicha

První biskup obnovené Jednoty

O Janu Amosu Komenském se často říká, že byl posledním biskupem starobylé Jednoty českokobratrské (Unitas fratrum). Toto tvrzení se ovšem nezakládá zcela na pravdě. Unitas fratrum byla po smrti Komenského obnovena pod hlavičkou Církve moravskobratrské. Prvním biskupem obnovené Jednoty se stal moravský rodák David Nitschmann, jenž měl hlavní zásluhu na vybudování základů pro rozvoj a práci moravskobratrské církve ve Spojených státech.

David Nitschmann se narodil 18. prosince 1695 v Suchdolu na moravském Kravařsku. Jeho rodiče byli potomky stoupenců starobylé Jednoty bratrské. David měl v sobě zárodky evangelického zanícení a již od mladistvého věku byl v neustálém konfliktu s prostředím, v němž vyrůstal a jež netolerovalo evangelickou víru.

V r. 1722 se spolu se svými čtyřmi přáteli seznámil s Kristiánem Davidem, kterému se podařilo přesvědčit hraběte Mikuláše ze Zinzendorfu, aby na svém panství v saské Lužici poskytl přístřeší pronásledovaným stoupencům Jednoty bratrské. V květnu 1724 se těchto pět mladíků, kteří byli doma považováni za vyvrhele, rozhodlo uprchnout nebezpečnými hornatými stezkami do saského útočiště, kde se zúčastnili položení základního kamene budoucí bratrské osady Herrnhut, mezi Čechy známé jako Ochranova.

První rok se Nitschmann učil truhlářskému řemeslu, aby se měl čím živit. Po roce se tajně odebral zpět na Moravu, aby se ještě jednou viděl se svým vážně nemocným, ochrnutým otcem a aby také přiměl některé ze svých starých přátel k útěku do Ochranova. Dva své přátele, svého strýce, stejného jména jako on, a Davida Schneidera, našel v železech kvůli vyznávání evangelické víry. Oběma se později podařilo utéct do Ochranova.

Hrabě Zinzendorf hned v mladém Nitschmannovi rozpoznal ryzí charakter a vrozenou sílu a téměř okamžitě ho zapojil do svého evangelického snažení. Posílal ho k různým dvorům a centrům po celé Evropě, až do Dánska, Ruska a Anglie. Na Nitschmannovo doporučení byl za oficiální centrum

moravskobratrské církve vybrán Londýn, v době, kdy byla jasná anglická nadvláda na světovém trhu. Bylo to právě on, tento tichý, prostý, prakticky uvažující moravský truhlář, který si jako první uvědomil, že moravskobratrská církev má nejlepší naděje pro další vývoj ve spojení s anglickou velmocí. Dne 20. května 1727 se Nitschmann stal členem první Konference starších obnovené Jednoty bratrské.

Jedna z jeho cest ho zavedla mezi univerzitní studenty do Jeny, v r. 1729 pak působil v Laponsku. V srpnu 1732 byl Nitschmann vyslán společně s Leonardem Doberem na ostrov Sv. Tomáše, aby založil mezi tamními černými otroky první cizí misii Jednoty bratrské. V r. 1733 se vrátil do Evropy a v dalším roce kázal v Holandsku a v Dánsku.

Nitschmann byl posléze vybrán za prvního biskupa obnovené Jednoty a vysvěcen v Berlíně 13. března 1735 biskupem D. E. Jablonským, vnukem proslulého Jana Amose Komenského. Tímto symbolickým činem se projevila kontinuita mezi starobylou Jednotou českobratrskou a moravskobratrskou církví.

Nitschmannovo vysvěcení proběhlo soukromě, za přítomnosti pouze dvou svědků, Janíka a Václava Zlatníka, kteří byli příslušníky českobratrského kostela v Berlíně. Originál památné oficiální listiny o Nitschmannově vysvěcení, podepsaný biskupem Danielem Ernestem Jablonským, je uchován v bethlehenských archivech moravské církve.

Téhož roku, kdy byl vysvěcen za biskupa, vedl Nitschmann početnou kolonii moravských bratří do Savannah ve státě Georgia. Přijel na stejné lodi jako proslulý Wesley, budoucí hlava amerických metodistů, na něhož měli moravští bratři nemalý vliv. V únoru 1736 Nitschmann vysvětil Antona Seiferta, původem z Čech, za prvního pastora moravské osady v Savannah, což bylo první takové vysvěcení z rukou evangelického biskupa na americké půdě. V březnu 1736 byl Nitschmann vyslán do Pensylvánie, poté se vrátil do Evropy. V příštích dvou letech byl neustále na cestách po různých zemích a snažil se získat podporu pro hromadné vystěhování moravských bratří z Evropy do Pensylvánie.

V r. 1740 se v doprovodu svého strýce Davida Nitschmanna staršího a sestřenice Anny znovu vypravil do Ameriky, aby tu založil nová evangelická střediska pro indiány obrácené na evangelickou víru. Kolonie v Savannah byla mezitím zrušena a moravští usedlíci se přestěhovali do Pensylvánie. Dne 15. prosince 1740 Nitschmann dorazil se svým strýcem a sestřenicí do Bethlehemu (Betlému), kde pak zakoupili 500 akrů půdy u soutoku potoka Monocac a řeky Lehigh. Zde strýc David začal stavět první domy moravskobratrského města Bethlehem. V té době bylo vedoucí centrum Moravanů v Bethlehemu zcela pod kontrolou biskupa Nitschmanna. Jemu přísluší zásluhy za vybudování základů veškeré moravskobratrské práce v Americe, ačkoliv za zakladatele města je někdy mylně pokládán jeho strýc, Nitschmann starší.

Za svého působení v Americe podnikal biskup Nitschmann daleké cesty, hlavně na sever a na západ. Mimo jiné navštívil indiánskou misi v Shekomeko v New Yorku a ostrov Sv. Tomáše, odkud se vrátil do Bethlehemu na podzim r. 1742. Zavítal též do divočiny Wyomingu, kde pomáhal Zinzendorfovi při misi mezi shawanoskými indiány. V následujících dvou letech Nitschmann řídil veškeré práce v indiánských misích. V r. 1744 přenesl odpovědnost za administraci americké moravskobratrské práce na biskupa Spangenbergera a vrátil se zpět do Evropy.

Na zpáteční cestě byla jeho loď přepadena španělskou fregatou a Nitschmann byl převezen do Sv. Šebestiána v Biskajském zálivu, kde byl několik měsíců vězněn. Po vysvobození se v r. 1745 vrátil do Ochranova ke své organizační práci. Tři roky strávil navštěvováním různých evropských kongregací a misí, především v Dánsku, Norsku a Švédsku.

V r. 1748 zajel potřetí do Betlehemu. Při této cestě pomohl při zakládání nové evangelické práce ve státě Maryland, na Carrolském manství. Poté odjel na čas do Anglie a pak do Walesu a odtud do Německa do Herrnhagu. Před začátkem roku 1750 se musel vrátit do Ameriky, poté byl až do roku 1756 neustále na cestách. Odhaduje se, že během té doby učinil více než 40 cest přes Atlantický oceán.

Poslední cestu do Pensylvánie Nitschman podnikl v r. 1755 a pak již v Americe zůstal. Duchovní práce jej dovedla až do Severní Karolíny a do New Yorku. Ve svých kázáních byl obzvláště horlivý vůči indiánům. Čirou náhodou odešel z Gnadenhütten krátce před tragickým masakrem, při něm byla moravskobratrská osada úplně vyvražděna. V letech 1756 až 1761 žil velice skromně, jak bylo jeho zvykem, v pensylvánských Liticích, odkud se přestěhoval ve věku šedesáti pěti let do Bethlehemu.

V posledních letech života Nitschmann trpěl těžkým revmatismem. Dne 5. října 1772 zcela ochrnl a 8. října za velikého zármutku celé Jednoty odešel na pravdu Boží.

Moravský apoštol mezi indiány

Ze všech moravských misionářů první místo zaujímá suchdolský rodák David Zeisberger, který přes šedesát let života strávil mezi americkými indiány.

David Zeisberger se narodil v Suchdole na Moravě 11. dubna 1721. Jeho předkové byli členy starobylé Jednoty bratrské. Jeho rodiče David a Rosina obětovali veškerý svůj majetek a dali přednost nejistotě v exilu v lužickém Ochra-

nově před náboženským pronásledováním ve své rodné vlasti. Do Ochranova přišli s pětiletým synem Davidem a ostatními dětmi v červenci r. 1726.

V r. 1736 jeho rodiče emigrovali s druhou skupinou moravských kolonistů do americké provincie Georgia. Patnáctiletého Davida nechali v Evropě, aby mohl dokončit vzdělání. Jednoho dne dělal David průvodce jednomu urozenému pánu po tamních hradech. Návštěvník byl chováním mládence nadšen a bohatě ho odměnil. David zpočátku odmítal jeho dar přijmout, neboť to bylo proti jeho vychování. Když tuto historku později vyprávěl svým nadřízeným, ti nevěřili, že by někdo daroval tak velikou částku peněz neznámému mladíkovi. Obvinili ho ze lži a z krádeže a přísně potrestali.

David takové obvinění velmi těžce nesl a rozhodl se ještě s jedním přítelem utéct. Podařilo se mu dostat do Londýna, odkud se pak vydal za rodiči do Ameriky. Při shledání rodiče nemohli uvěřit svým očím a málem ho ani nepoznali, jak zmužněl.

Třetí rok po příjezdu se osmnáctiletý David společně s rodiči a ostatními moravskými kolonisty přesunul do Pensylvánie. Zde na deltě řeky Lehigh, dvanáct mil od soutoku s řekou Delaware, moravští bratři založili r. 1741 svou obec Bethlehem (Betlém) a David při její výstavbě vydatně pomáhal.

Koncem roku už David byl nejlepším studentem ve třídě mladých moravských bratří studujících indiánské jazyky, kteří se připravovali pro misionářskou činnost mezi indiány. Davidova dokonalá znalost jazyka delawarských indiánů sídlících v sousedství Bethlehemu přispěla k jeho jmenování oficiálním tlumočnickem u civilních úřadů.

Misionářskou kariéru Zeisberger zahájil v r. 1745, když byl požádán, aby doprovázel Kristiána Posta při jeho misi k indiánům do mohawského údolí. Po ukončení jednání však byli oba uvězněni v Albany a pak v New Yorku pro podezření z vyzvědačství. Po propuštění Zeisberger doprovázel biskupa Spangenbergera neprostupnou divočinou na cestě do Onondagy, hlavního sídla Irocké konfederace v New Yorku. Při této cestě byl Zeisberger adoptován indiánským kmenem a dostal indiánské jméno „Ganousserarcheri“.

Po první expedici do irockého sídla následovala druhá, při níž byla podepsána smlouva, která dovolila dvěma moravským bratřím pobyt v indiánském území za účelem osvojení si jejich nářečí.

Po návratu z Ochranova, kam byl posléze povolán, aby podal zprávu o vyhlídkách misionářské práce mezi indiány, se Zeisberger odebral zpět do Onondagy a ubytoval se v přístřeší, které mu dali indiáni k dispozici. Následující rok tu pak se svým asistentem postavil misionářské středisko. Nejvyšší rada Irocké konfederace ho jmenovala kustodem archivu a v moravském misionářském domově uložila mnoho opasků, zbraní, smluv a korespondence s koloniálními guvernéry.

Zeisberger mezitím dosáhl naprosto dokonalé znalosti mohawského jazyka, dokonce se naučil mluvit plynně několika jejich dialekty. Úspěšně též pracoval na anglicko-mohawském slovníku. Vypuknutí francouzsko-indián-

ské války v r. 1755 bohužel znamenalo konec Zeisbergerovy misionářské práce na tomto území.

Ke konci války, v r. 1763, se Zeisberger k misionářské práci mezi indiány vrátil a pobýval mezi příslušníky delawarského národa v Pensylvánii a v Ohio.

První misionářskou stanicí založil ve wyomingském údolí Sasquehanna. Jeho práce přinášela ohromující výsledky, korunované obrácením nejpřednějšího indiánského proroka Papunhanka na moravskobratrskou víru. Jmenovaný hrál později nesmírně důležitou roli v Zeisbergerově misionářské práci mezi delawarskými indiány. Nadcházející pontiákská indiánská válka učinila však Zeisbergerovým plánům konec. Jeho konvertité byli uvězněni ve Filadelfii a mnoho z nich zde podleгло zákeřným neštovicím.

Na jaře r. 1765, když došlo k smíru, se uvěznění indiáni vrátili na Susquehanne, kde si vybudovali novou misionářskou stanicí Friedenshütten (Stánek božského pokoje). Tato osada, skládající se z přibližně 30 dřevěných srubů s okny a komíny, se nijak nelišila od přístřeší typických bílých usedlíků. Sruby byly postaveny podél cesty a ve středu stál misijní kostel se školním přístavkem. Městečko s okolními poli bylo ohrazeno plotem. Indiáni na nich pěstovali obilí a chovali dobytek, prasata a drůbež. Více času věnovali zemědělství než lovu zvěře. Zemědělské a jiné produkty, např. kukuřici, máslo, vepřové maso, javorový sirup, kanoe z bílé borovice, pak prodávali bílým usedlíkům a ostatním indiánům.

Spirituální náplň a bohatství této indiánské osady v divočině však zdaleka přesahovaly materiální blahobyť. Příslušníci různých indiánských kmenů přicházeli zblízka i zdaleka do misionářského střediska, aby si vyslechli kázání moravského apoštola a poselství Spasitele, trásli se nemocemi a chvěli strachem a nakonec se nechávali pokřtít. Duchovní obrození mezi indiány nemohlo probíhat lépe.

Když byli vlivem koloniální politiky indiáni vytlačováni stále více na západ, Zeisberger šel s nimi. V r. 1768 Zeisberger se skupinou indiánských moravskobratrských konvertitů z Friedenshütten založil misionářskou stanicí „Friedenstadt“ na břehu Bobří řeky na hranicích Ohia. Zeisbergerova kázání i zde byla hojně navštěvována s obvyklými pozitivními ohlasy. Největšího evangelického triumfu dosáhl pokřtěním delawarského indiánského válečníka Glikkikana. Zeisbergera pak adoptoval indiánský kmen Monsey a křesťanské naboženství bylo přijato většinou příslušníků kmene.

V r. 1772 byl Zeisberger pozván nejvyšší radou delawarského národa do jejich sídla v okrese Tuscarawas v Ohio, zanedlouho pak byla založena první stálá osada v Ohio. Téhož roku všichni moravští indiáni usazení v Susquehanne pod Zeisbergerovým vedením přesídlili do okresu Tuscarawas v Ohio. První osada Schönbrunn vznikla v květnu r. 1772, druhou osadu Gnadenhütten obsadila v říjnu 1772 skupina moravských mohykanů. Osada Lichtenau byla obydlena v r. 1776. Všechno naznačovalo tomu, že proces „přeměnit indiána v užitečného člena koloniální společnosti“ je na nejlepší cestě.

Usazování indiánů na západě však brzy narazilo na odpor koloniální rady v Londýně. Během americké revoluce panoval mezi bělochy všeobecný strach z toho, že všichni indiáni jsou potenciálními spojenci Britů, a moravské osady vnímali jako nebezpečné.

V r. 1781 byl Zeisberger se svým asistentem Heckewelderem uvězněn v Detroitu a schönbrunská kolonie byla rozprášena podél břehu jezera Erie. Po zevrubném vyšetřování sice britský guvernér prohlásil misionáře za neutrály, avšak pokřtění indiáni z obavy před nenávistí ze strany bělochů začali houfně své osady opouštět a usadili se v malých skupinách nedaleko Detroitu a na řece Thames v Kanadě. Ovšem k těmto změnám nedošlo bez krveprolití. V březnu 1782 bílí usedlíci přepadli nic netušící obyvatele Gnadenhüttenu v jejich srubech a všechny je povraždili. Od r. 1782 až do r. 1786 Zeisberger žil se skupinou svých konvertitů v Novém Gnadenhüttenu ve státě Michigan a v letech 1786–1798 pomáhal zakládat osady New Salem v Ohiu a Fairfield v Kanadě. V r. 1798 se usadil se zbytkem „rudých bratří“ v Goshenu v Ohiu.

Ve věku šedesáti let se Zeisberger oženil se Susanne Lecronovou z Litic v Pensylvánii, která mu v posledních letech života byla velkou oporou. Děti žádné neměli. Zeisberger žil mezi rudochy 62 let a říkalo se o něm, že si osvojil nejen jejich řeč, ale i jejich málomluvnost a zvyky v myšlení a při činu.

Během své celoživotní misionářské kariéry se Zeisberger věnoval i literární činnosti, napsal mj. Esej o delawarském indiánu a anglická ortografie (1776), Sbírka hymnů pro pokřtěné Indiány v misiích Jednoty bratrské v Severní Americe (1803), Dětské kázání (1803) v delawarském jazyce, Historie našeho Pána a Spasitele Ježíše Krista (1821) v delawarském jazyce a Cipivajský (Delawarský) slabikář (1821). Několik cenných neuveřejněných rukopisů, např. Německo-onondagský slovník (7 dílů) a Onondagská gramatika, je uloženo v knihovně Americké filozofické společnosti ve Filadelfii. Jeho Gramatika jazyka Lenni Lenape anebo delawarských indiánů byla vydána posmrtně v r. 1827. Indiánský slovník byl vytištěn v r. 1887 na základě rukopisu v Harvardově univerzitní knihovně a Historie indiánů byla vydána v r. 1910.

David Zeisberger zemřel 17. listopadu 1808 ve věku 77 let, uprostřed svých indiánských bratří a za zpěvu delawarských hymnů pro mrtvé, které pro ně napsal. Američtí indiáni nikdy neměli věrnějšího přítele a nikdy mu nekladli za vinu jejich neustálé potíže a pronásledování se strany bílých kolonistů.